

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА АВІАЦІЙНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускової кафедри

_____ Любов ПОМИТКІНА

«_____» _____ 2022 р.

**ДИПЛОМНА РОБОТА
(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)**

ЗДОБУВАЧА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА

ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 053 «ПСИХОЛОГІЯ»

**Тема: «САМООЦІНКА ЯК ЧИННИК АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ
ПІДЛІТКІВ»**

Виконавець: студентка групи ПС 502 Бз Седова Вікторія Іванівна

Керівник: доктор психологічних наук, професор кафедри авіаційної психології

Яковицька Лада Савеліївна

Нормоконтролер: завідувач лабораторії, викладач кафедри авіаційної психології

Гордієнко К.О.

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій

Кафедра авіаційної психології

Спеціальність 053 «Психологія»

ОПП «Психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач випускової кафедри

_____ Любов ПОМИТКІНА

«__»_____2022р.

Завдання

на виконання дипломної роботи

Сєдової Вікторії Іванівни

1. Тема дипломної роботи: «Самооцінка як чинник агресивної поведінки підлітків» затверджена наказом ректора від 30.11.2021 №2624/ст

2. Термін виконання роботи: з 03.01.2022 по 28.02.2022 р..

3. Вихідні дані до роботи: вибірка – підлітки 8-А та 8-Б класу, тобто 13-14 років, в Старопетрівській загальноосвітній школі I-III ст., в с. Старі Петрівці. Загальна кількість учасників дослідження - 50 осіб.; в дослідженні були використані методики: опитувальник міжособистісних відносин ОМВ (Fundamental Interpersonal Relations Orientation-Behaviour, FIRO-B) Вільяма Шюца (William Schutz, 1958) шкала «Включеності» (адаптація: О.О. Рукавишникова (1992)), методика діагностики показників і форм агресії А. Басса та А. Дарки (адаптація О.К. Осницького), тест на визначення самооцінки у підлітків за методикою Р.В. Овчарової.

4. Зміст пояснювальної записки: дипломна робота складається з 2-х розділів. У першому розділі викладено теоретико-методологічні основи агресивної поведінки та самооцінки підлітків, другий розділ присвячено емпіричному дослідженню взаємозв'язку агресивної поведінки підлітків. У висновках зазначені результати проведеного дослідження.

5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного) матеріалу: 3
рисунок, 3 таблиці.

6. Календарний план – графік

№ з/пор.	Завдання	Термін виконання	Виконано
1.	Вибір теми та формулювання завдань	Листопад	
2.	Тематичний добір та аналіз наукових праць	Листопад	
3.	Оформлення теоретичної частини	Листопад	
4.	Методологічне обґрунтування емпіричного дослідження	Грудень	
5.	Проведення емпіричного дослідження	Грудень	
6.	Аналіз та інтерпретація отриманих результатів	Грудень	
7.	Оформлення дипломної роботи відповідно до ДСТУ	Січень	
8.	Попередній захист дипломної роботи	Згідно графіку	
9.	Виправлення зауважень, оформлення рецензії	Лютий	
10.	Подання дипломної роботи нормоконтролеру та на підпис завідувачу кафедри	За день до захисту	
11	Захист дипломної роботи	Згідно графіку	

7. Дата видачі завдання: «__» листопада 2021 р.

Керівник дипломної роботи _____ Лада ЯКОВИЦЬКА
(підпис керівника)

Завдання прийняв до виконання _____ Вікторія СЄДОВА
(підпис випускника)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Самооцінка як чинник агресивної поведінки підлітків»: 55 сторінок, 1 таблиця, 5 рисунків, 41 використаних джерела, 8 додатків.

агресивна поведінка підлітків, самооцінка підлітків, взаємозв'язок самооцінки та агресії підлітків.

Мета роботи: теоретично обґрунтувати та дослідити самооцінку та її зв'язок з агресивною поведінкою підлітків.

Об'єкт дослідження – самооцінка підлітків.

Предмет дослідження – самооцінка як чинник агресивної поведінки підлітків.

Методи дослідження: вивчення науково-методичної літератури, спостереження, опитувальник міжособистісних відносин ОМВ (Fundamental Interpersonal Relations Orientation-Behaviour, FIRO-B) Вільяма Шюца (William Schutz, 1958) шкала «Включеності» (адаптація: О.О. Рукавишникова (1992)), методика діагностики показників і форм агресії А. Басса та А. Дарки (адаптація О.К. Осницького), тест на визначення самооцінки у підлітків за методикою Р.В. Овчарової.

Методики дослідження:

1. Опитувальник міжособистісних відносин ОМВ (Fundamental Interpersonal Relations Orientation-Behaviour, FIRO-B) Вільяма Шюца (William Schutz, 1958) шкала «Включеності»; адаптація: О. О. Рукавишникова (1992).

2. Методика діагностики показників і форм агресії А. Басса та А. Дарки (адаптація О.К. Осницького)

3. Тест на визначення самооцінки у підлітків за методикою Р.В. Овчарової.

Практична значущість дослідження. Дипломну роботу рекомендовано використовувати шкільним психологам для контролю підлітків в аспекті агресії, її тлумачення та ліквідації негативних наслідків.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ САМООЦІНКИ З АГРЕСИВНОЮ ПОВЕДІНКОЮ ПІДЛІТКІВ.....	9
1.1. Розгляд дослідження самооцінки підлітків у вітчизняній та зарубіжній літературі.....	9
1.2. Динаміка становлення самооцінки в підлітковому віці та її розвиток.....	14
1.3. Теоретичні дослідження агресивної поведінки підлітків у вітчизняній та зарубіжній літературі.....	21
1.4. Теоретичне обґрунтування зв'язку самооцінки з агресивною поведінкою підлітків.....	31
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	33
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ САМООЦІНКИ З АГРЕСИВНОЮ ПОВЕДІНКОЮ ПІДЛІТКІВ.....	35
2.1. Емпіричне дослідження агресивної поведінки підлітків.....	35
2.2. Емпіричне дослідження самооцінки підлітків.....	39
2.3. Програма тренінгових занять корекції агресивної поведінки у підлітків	42
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	46
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	51
ДОДАТКИ.....	54

ВСТУП

Процес соціальної кризи, що відбувається в суспільстві, негативно впливає на психологію людей, породжуючи агресію, гнів, жорстокість і насильство.

Складна економічна ситуація в країні призвела до серйозних труднощів і внутрішніх конфліктів у нашому суспільстві, внаслідок чого помітно посилилися поширення та форми аморальності, злочинності та інших правопорушень. Статистика свідчить про зростання агресивної поведінки в різних соціальних і демографічних групах. Особливо важко в цей час підліткам. Тривожним симптомом є те, що все більше підлітків девіантних, у них асоціальна поведінка (пияцтво, вживання наркотиків, хуліганство, вандалізм тощо). Посилюються демонстрації проти дорослих. Жорстокість і агресія почали проявлятися в крайніх формах. Різко зріс рівень злочинності неповнолітніх. У порівнянні з останнім часом серед підлітків зросла кількість серйозних конфліктів та агресивної поведінки.

Зростання підліткової агресії відображає одну з найсерйозніших соціальних проблем нашого суспільства, в якій за останні роки різко зросла злочинність неповнолітніх. Водночас тривожно зростає кількість злочинів, пов'язаних із нанесенням тяжких тілесних ушкоджень. Почастішали жорстокі бандитські бійки серед підлітків. Професійний інтерес психологів до різних типів і ступенів варіації другорядних особистостей та їх рис характеру був дуже високим і стабільним протягом багатьох років. Про це свідчать цілеспрямованість і кількість досліджень, що вивчають проблеми агресивної поведінки та самооцінки підлітків. Над цим працювали: А.П. Матюшко, А.С. Скиба, Я.В. Комишнюк, О.П. Хохліна, Д.П. Бондарчук, О.А. Борух, О.М. Лич, О.А. Городнича, А.В. Кузнєцова, Г.П. Мозгова та ін.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та дослідити самооцінку та її зв'язок з агресивною поведінкою підлітків.

Об'єкт дослідження – самооцінка підлітків.

Предмет дослідження – самооцінка як чинник агресивної поведінки підлітків.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми агресивної поведінки підлітків та визначити взаємодію з самооцінкою.

2. Емпірично дослідити зв'язок агресивної поведінки з самооцінкою підлітка.

3. Розробити корекційну програму по зниженню агресії та підвищенню рівня самооцінки.

Методи дослідження: вивчення науково-методичної літератури, спостереження, опитувальник міжособистісних відносин ОМВ (Fundamental Interpersonal Relations Orientation-Behaviour, FIRO-B) Вільяма Шюца (William Schutz, 1958) шкала «Включеності» (адаптація: О.О. Рукавишникова (1992)), методика діагностики показників і форм агресії А. Басса та А. Дарки (адаптація О.К. Осницького), тест на визначення самооцінки у підлітків за методикою Р.В. Овчарової.

Методики дослідження:

1) Опитувальник міжособистісних відносин ОМВ (Fundamental Interpersonal Relations Orientation-Behaviour, FIRO-B) Вільяма Шюца (William Schutz, 1958) шкала «Включеності»; адаптація: О.О. Рукавишникова (1992).

2. Методика діагностики показників і форм агресії А. Басса та А. Дарки (адаптація О.К. Осницького)

3. Тест на визначення самооцінки у підлітків за методикою Р.В. Овчарової.

Характеристика вибірки: підлітки 8-А та 8-Б класу, тобто 13-14 років, в Старопетрівській загальноосвітній школі І-ІІІ ст., в с. Старі Петрівці. Загальна кількість учасників дослідження - 50 осіб.

Практична значущість дослідження. Дипломну роботу рекомендовано використовувати шкільним психологам для роботи з підлітковою агресією, її тлумаченням та корекції негативних наслідків.

Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо впровадження корекційної програми по зниженню агресії та формуванню здорової самооцінки для використання психологами в школах для середніх класів

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ САМООЦІНКИ З
АГРЕСИВНОЮ ПОВЕДІНКОЮ ПІДЛІТКІВ

1.1. Розгляд самооцінки підлітків у вітчизняній та зарубіжній літературі

Самооцінка – це ставлення до своїх загальних і особистих якостей. Джерела формування самооцінки — порівняння себе з іншими, оцінки інших, порівняння різних варіантів Я-образу, суб'єктивні значення різних сторін Я-образу. Самооцінка – психологічне і емоційне відчуття себе, віра в себе, оцінювання особою самої себе, своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей. З допомогою самооцінки відбувається регулювання поведінки особистості [6, С. 169-170].

Самооцінка формується на основі оцінок оточуючих, оцінки результатів своєї діяльності, а також на основі співвідношення реального та ідеального уявлень про себе [6, С. 168].

Самооцінка і оцінка оточуючих нероздільні. Ми самостійно оцінюємо всі його якості: Зовнішній вигляд, здібності, успіхи в навчанні чи роботі - ми вчимося оцінювати себе змалку. Наша самооцінка складається із співвідношення досягнутих результатів (рівень успіху) до цілей, яких ми хочемо досягти (тобто до наших бажань). Самооцінка може бути реалістичною і не дуже, стійкою і хитною, позитивною і негативною, високою і низькою [6, С. 174].

У одній і тій же ситуації люди з різною самооцінкою будуть проявляти абсолютно різну поведінку, робити різні дії і, таким чином, впливати на різні події.

Самооцінка може бути:

- Заниженою
- Завищеною
- Адекватною (нормальною).

Завищена або занижена самооцінка може бути джерелом особистісного конфлікту, і це може проявлятися по-різному. Люди з завищеною самооцінкою мають ідеалізовані уявлення про власну особистість і цінність інших. Такі люди неохоче визнають свої помилки, лінь, незнання, неправильну поведінку, часто стають різкими, агресивними, неуважними, схильні до переоцінки. Зазвичай люди з завищеною самооцінкою завжди прагнуть бути номером один. Це часто призводить до того, що людина не має хороших стосунків з іншими.

Людина із завищеною самооцінкою переоцінює себе та свої можливості, їй здається, що оточуючі люди її недооцінюють, і вона починає висловлювати їм необґрунтовані претензії, які не підтримуються оточуючими. Від таких людей часто можна почути, що їх не розуміють [6, С. 189-193].

Занижена самооцінка може призвести до невпевненості в собі, боязкості, сором'язливості та нездатності розкрити свій потенціал. Такі люди часто ставлять цілі нижчі, ніж вони можуть досягти, перебільшують важливість невдач, відчайдушно потребують підтримки інших і надмірно критично ставляться до себе. Люди з низькою самооцінкою дуже вразливі. Все це веде до комплексу неповноцінності, який відбивається на його зовнішньому вигляді – очі відведені, похмурі, без посмішки.

Занижена самооцінка. Це скарги та звинувачення, пошук винного, потреба у увазі та схваленні, що ніби компенсує в очах такої людини почуття самозаперечення, почуття власної гідності. Депресії, розлучення [5, С. 69].

Людина з адекватною самооцінкою справді усвідомлює власні здібності та здібності, чітко усвідомлює власні недоліки та сильні сторони. Такі люди більш енергійні, позитивні та оптимістичні. Люди зі здоровою самооцінкою, як правило, розслаблені, спокійні та зосереджені. Основними функціями самооцінки є: регуляція; основа для вирішення будь-якого обраного завдання; захист, що забезпечує відносну стійкість незалежність особистості; пристосування до сигналів зовнішнього світу.

Самооцінка істотно впливає на ефективність діяльності та формування особистості на всіх етапах розвитку [5, С. 70-71].

Під самооцінкою розуміється формування ядра її особистості. Формування самооцінки відбувається під час діяльності та міжособистісних взаємодій. Суспільство істотно впливає на формування самооцінки. Ставлення людини до самої себе є останнім утворенням в її світоглядній системі. Самооцінка розвивається шляхом поступового занурення в зовнішнє оцінювання, яке виражає вимоги сім'ї та те, що вимагають від себе люди.

У міру формування та зміцнення самооцінки зростає здатність до утвердження та відстоювання своєї життєвої позиції [1, С. 148-150].

В юності особистість вибирає цілі та засоби досягнення своїх цілей у співвідношенні з різними компонентами свого «Я» і оцінює успішність своїх дій відповідно до Я-концепції. У цей період на самооцінку впливає рівень особистих досягнень: якщо вимоги особистості виконуються, самооцінка підвищується, а якщо цілі можна досягти, самооцінка знижується.

Я-концепція індивідуалізує самооцінку, тому, що для одного є успіхом, інший сприймає як невдачу [6, С. 206].

І.С. Кон вважає, що чоловічий Я-образ містить переважно інформацію про значущість «Я» у трудових, ділових, спортивних та сексуальних сферах. Жінки у Я-образі відбивають переважно те, наскільки вони зовні привабливі. Чоловіки схильні переоцінювати свої якості, будь то становище у групі чи особисті здібності [4, С. 524-525].

Ця необґрунтована впевненість, як правило, дратує інших, викликаючи численні конфлікти та розчарування. Тільки шляхом незліченних спроб і помилок людина усвідомлює масштаби своїх справжніх здібностей. Жіноча самооцінка загалом скромніше і реалістичніше. Задоволення самопочуттям тіла неминуче впливає на загальну самооцінку молодих людей. Від цього багато в чому залежить їхнє щастя і благополуччя

На етапі молодості критерії успішності особистості складаються з порівняння себе з іншими, у самооцінці молоді іноді переважає емоційна складова [4, С. 522-523].

Молодь зі зниженою самоповагою часто відчують труднощі у спілкуванні та прагнуть закритися від оточуючих, виставивши вперед якусь

хйбне обличчя, маску. Неприйняття себе, незадоволеність собою, зневага до себе, негативна самооцінка тощо, як правило, менш самостійні, більш навіювані, більш неприязно ставляться до оточуючих, більш конформні, більш уразливі та чутливі до критики, глузування. Вони більшою мірою турбуються про те, що думають або говорять про них. Вони тяжко переживають неуспіх у діяльності, особливо якщо це відбувається на людях. Вони більш схильні до рефлексії і найчастіше виявляють у собі недоліки. Тому їм властиве прагнення психологічної ізоляції, ухиляння від дійсності у світ мрії [3, С. 134-136].

Чим нижче самоповага особистості, тим більше ймовірність, що він страждає від самотності, знижена самоповага робить дуже невисокий рівень соціальних домагань особистості, спонукає її ухилятися від будь-якої діяльності, в якій є момент змагання. Такі люди часто відмовляються від досягнення поставленої мети, тому що не вірять у власні сили. А це, в свою чергу, підкріплює їхню занижену самооцінку.

Чим нижча самооцінка індивіда, тим більша ймовірність, що він страждає від самотності. Низька самооцінка підтримує низький рівень соціальних вимог особистості, спонукаючи її уникати будь-якої діяльності, яка має змагальні моменти. Такі особи часто відмовляються досягати своїх цілей бо вони не вірять у власні сили. А це, в свою чергу, посилює їх низьку самооцінку. Молоді люди з достатньою самооцінкою правильно балансують свої здібності та здібності, критично ставляться до себе, прагнуть по-справжньому бачити свої невдачі та успіхи, прагнуть ставити реально досяжні цілі. Вони не тільки оцінюють те, що було досягнуто їхніми діями, але й намагаються передбачити, як цього досягнуть інші: колеги по бізнесу та родичі. Адекватна самооцінка є результатом постійного пошуку істинної міри, тобто не переоцінки і не надто критичного ставлення до своїх спілкування, діяльності, переживань. Приймають і визнають себе, поважають їх індивідуальність і поведінку, більш незалежні, доступні, відкриті, більш «прийнятні» для інших та своїх ідей, не приховують своїх слабкостей і некомпетентності, частіше відчувають невдачі, у них більш розвинена мотивація для досягнення мети.

Ступінь розбіжності реального та ідеального «я», що визначає рівень самоповаги, залежить від багатьох умов. У юнацькому віці ця розбіжність може призвести до нервоз і дисфорій, депресій, оскільки занижена самооцінка у разі пов'язані з «агресією самого себе». Але розбіжність між ідеальним і реальним "я" - в принципі нормальна ситуація для даного віку, оскільки свідчить про зростання самосвідомості [5, С. 65-67].

Згідно з одним визначенням, запропонованим Басом, агресія — це будь-яка поведінка, яка загрожує іншій людині або завдає їй шкоди.

А. Басс, який сприйняв ряд положень своїх попередників, розділив поняття агресії та ворожості і визначив останню як: «...реакцію, що розвиває негативні почуття та негативні оцінки людей та подій» [5, с. 78]. Створюючи свій опитувальник, що диференціює прояви агресії та ворожості, А. Басс та А. Дарки виділили такі види реакцій:

1. Фізична агресія - використання фізичної сили проти іншої особи.
2. Непряма - агресія, манівцем спрямована на іншу особу або ні на кого не спрямована.
3. Роздратування - готовність до прояву негативних почуттів при найменшому збудженні (запальність, грубість).
4. Негативізм - опозиційна манера у поведінці від пасивного опору до активної боротьби проти звичаїв і законів.
5. Образа - заздрість і ненависть до оточуючих за дійсні та вигадані дії.
6. Підозрілість - в діапазоні від недовіри та обережності по відношенню до людей до переконання в тому, що інші люди планують і завдають шкоди.
7. Вербальна агресія - вираз негативних почуттів як через форму (крик, вереск), і через зміст словесних відповідей (прокляття, загрози).
8. Почуття провини - висловлює можливе переконання суб'єкта в тому, що він є поганою людиною, що чинить зло, а також докори совісті, що відчувається ним.

Друге визначення, запропоноване кількома видатними дослідниками, містить таке положення: щоб деяка поведінка вважалася агресією, вона повинна включати намір образити, а не просто призводити до цього наслідків. Нарешті,

третій погляд Зілмана обмежує використання терміну агресія спробами заподіяти фізичні або тілесні ушкодження іншим [2].

1.2. Динаміка становлення самооцінки в підлітковому віці та її розвиток

Самооцінка формується і розвивається на основі актуальної діяльності дитини, яка передбачає її власну діяльність та співпрацю з іншими, і важливу роль у цьому процесі відіграють системи виховання та навчання. Говорячи про підлітковий вік, багато дослідників відзначають, що цей етап онтогенезу характеризується швидким зростанням самосвідомості, інтересом до аналізу морально-психологічних якостей інших, зміною оцінок оточуючих, різким підвищенням самооцінки. Самооцінку можна розглядати як механізм переробки знань про себе на рівні афективного процесу, як один з інструментальних індикаторів розвитку образу «Я».

Самооцінка часто є засобом психологічного захисту. Бажання мати позитивний образ себе часто спонукає людей перебільшувати свої сильні сторони і применшувати свої слабкі сторони. Загалом адекватність самооцінки помітно зростає з віком. Самооцінка дорослих у багатьох аспектах більш реалістична й об'єктивна, ніж у підлітків, що виражається у багатому життєвому досвіді, психологічному розвитку та стабільності вимог.

Але ця тенденція не закріпилася на великий термін. Оцінюючи свої математичні здібності, старшокласник може зрівнятися з пересічним студентом, або порівняти себе зі своїми однокласниками, слабкими чи сильними, або з якимось великим ученим. Неможливо судити, доцільно це чи неправильно, не знаючи передбачуваних критеріїв та обставин, за яких проводилася самооцінка.

Сформувавши власну думку, підліток повинен оцінити картину. Як він себе оцінює за власною думкою? Чи сприяє ця оцінка самоприйняттю та самовизнанню, виникненню почуття власної гідності? Якщо так, його

самооцінка достатньо висока, щоб прийняти себе і прийняти ці думки про себе. Оскільки людям потрібна самооцінка, має бути зв'язок між їх Я-концепцією та їх ідеальним Я.

Формування Я-концепції – це розвиток уявлень про себе. Я - поняття - це те, що бачить індивід, коли він бачить себе з іншої точки зору, а саме як він визначає якості, риси, ролі та соціальний статус. Можна сказати, що я - це поняття - це система ставлення до себе. Це ідентичність Я або особистісна ідентичність індивіда, сукупність самовизначення його або Я-образу.

На початку статевого дозрівання більшість підлітків починають уважно оцінювати себе, порівнюючи свою зовнішність, фізичний розвиток, моторику, інтелект і соціальні навички зі схожими якостями своїх однолітків та ідеальних героїв.

Орієнтація на однолітків пов'язана з потребою бути прийнятим і визнаним у групах, мати друзів і бачити в однолітках взірець для наслідування, який є ближчим, зрозумілішим і доступнішим, ніж дорослі. Підлітки пояснюють це своїм первинним спілкуванням з однолітками, частішою спільною діяльністю з ними, схожістю з ними, легкістю розуміння цього порівняно з однолітками та собою. Ця критична самооцінка часто супроводжується періодом сором'язливості, коли підлітки дуже вразливі і легко збиваються з пантелику. Таким чином, підлітки дуже прагнуть якимось узгодити своє уявлення про себе зі своїм ідеальним Я. У підлітковому віці вони зазвичай прагнуть зрозуміти себе, визначити, що вони можуть робити з максимальною ефективністю, і пов'язати свої цілі зі своїм ідеальним «я».

Однією з головних характеристик людини є те, що вона усвідомлює і оцінює себе як актор. Під впливом практики у людини формується певна самооцінка, ставлення до своїх сил і здібностей та вимог, що виходять з цього рівня.

Розглянемо ці терміни окремо.

Самооцінка – це оцінка власних здібностей, якостей і здібностей поміщається в систему взаємин з іншими. Це важливий фактор особистої саморегуляції, впливає на відносини з іншими, критичне мислення, самовимоги

та ставлення до успіху та невдач. Самооцінка тісно пов'язана з рівнем потреб людини. Є достатньо, висока самооцінка і низька самооцінка. Невідповідність між вимогами людини та її реальними здібностями призводить до того, що вона починає неправильно оцінювати себе, і її поведінка стає неадекватною [12].

Рівень прагнення — це бажання людини досягти успіху на рівні складності чи складності завдання, на яке вона вважає, що здатна або на яку заслуговує [13].

Самооцінка та рівні потреб у зворотному порядку впливу починають модулювати поведінку людини за східних умов як мотивацію поведінки. Окрім регулюючій самооцінка виконує ще спонукальну та прогностичну функції. Оскільки у ній відображаються представлення не тільки про те, що вже досягнуто, але й те, до чого людина прагне, яким він хоче бути, самооцінка штовхає його к замисленню про своє майбутнє, к створенню своїх життєвих перспектив.

З формування інтересів, нахилів самооцінки та рівня домагань починається становлення особистості як суб'єкта діяльності. Вивчаючи інтереси, нахилів, самооцінку і рівень домагань підлітка в тому або в іншому виді діяльності, таким чином можна потрапити механізм формування його як суб'єкта цієї діяльності.

Вивчення самооцінки підлітків в умовах учбової діяльності дозволило виявити наступні основні її властивості: рівень, динамічність, адекватність, перенос, стійкість. Регулятивна, спонукальна та прогностична функції самооцінки природно залежать від рівня розвитку цих властивостей.

Але названі властивості самооцінки як і її функції вивчені поки що недостатньо, так наприклад не зрозуміло яка самооцінка має оптимальне значення для розвитку особистості. Цією точкою зору тримаються і автори підручника по загальній психології. Вважається що у випадку протиріччя (між самооцінкою підлітка і оцінкою інших людей) обов'язково приводять до афективних переживанням, до заперечення неуспіху. Особистість чи зовсім заперечує його або приписує його не залежним від неї обставинам. Розвивається схильність до прибільшенню та неадекватним реакціям, діти

стають вразливими, агресивними, упертими. Але як показують останні дослідження Божовича, випадки такого протиріччя між самооцінкою грає позитивну роль у формуванні особистості як суб'єкта діяльності [21].

Часто, крім загальної самооцінки, людина має ще й приватну самооцінку, пов'язану з конкретними видами діяльності. Головне, що вони можуть бути нерівними. Неоднаковий розвиток приватної самооцінки є ще одним атрибутом самооцінки однієї і тієї ж людини, що має важливі наслідки для трудового виховання [23].

Як уже зазначалося, деякі психологи розглядають високу самооцінку лише в негативному світлі: вони бачать у ній джерело афективних станів і причину конфліктної поведінки, але останні експерименти показують, що висока самооцінка відіграє корисну роль у розвитку підлітка. Варто зазначити, що висока самооцінка в психологічних експериментах зустрічається дуже часто. За даними багатьох авторів, кількість респондентів з такою оцінкою становила від 43% до 68% не лише школярів, а й студентів. Можливо, висока самооцінка ґрунтується на тому, що вона включає не тільки оцінку того, чого досягла людина, а й те, чого прагне досягти індивід, свої нездійснені бажання та цілі. Включення цих прагнень і цілей у самооцінку, у свою чергу, стимулює її. Як то кажуть: «Хто має волю, той нічого не робить».

Багато факторів самоосвіти демонструють мотивуючу дію цієї завищеної самооцінки, наприклад, коли відстаючий учень покращує свої оцінки, хороший учень стає хорошим учнем. У всіх цих випадках вчитель повинен мати кращі прагнення, ніж раніше, а разом з цим і розбіжність між запитом учня та оцінкою його іншими. Якби висока самооцінка відігравала лише негативну роль у формуванні особистості, це відбувалося б не так часто, як у експериментах.

Тому не кожному високу самооцінку слід вважати недостатньою. Враховуйте не лише збіг оцінки з учителем чи другом, а й наявність відповідної реалізації вимоги, активність особистості. Це означає врахування не лише наявності певних знань, умінь, навичок суб'єкта, а й його здібностей (здібності, волі). Як показали спеціальні експерименти, виконання діяльності учня в

умовах невдач повністю залежить від рівня його вольового розвитку. Самооцінка, не підкріплена діяльністю студента, — це «порожня суб'єктивність», «добрі наміри». Звичайно, це не означає, що за певних умов висока самооцінка не матиме негативного впливу на формування особистості. На основі наведених фактів можна зробити висновок, що учні зазвичай диференціюють свої здібності в різних видах діяльності. У більшості випадків самооцінка студентів на роботі вища за навчання. Особливо яскраво ці відмінності виявилися серед студентів із низьким і середнім успіхом, які були більш диференційованими за здібностями до навчання та праці.

У порівнянні з самооцінкою учнів, їх здатність по-різному оцінюватися однокласниками та вчителями відрізнялася менше, і вони частіше розділяли свої успіхи, такі як навчання та роботу.

Деяка завищена самооцінка (порівняно з оцінками однокласників, вчителів) позитивно впливає на формування особистості. Він має рацію, що саме це спонукає деяких студентів покращувати свої оцінки та ставити нові цілі та перспективи [30].

Роль сформованої самооцінки у формуванні особистості як активного суб'єкта дуже велика. Самооцінка пов'язана з впевненістю людини у власних силах і здібностях та позитивних результатах зроблених дій. Впевненість в успіху, у свою чергу, підтримує певний рівень бажання і сприяє його формуванню. Таким чином, впливаючи на самооцінку, змінюючи її, потенційно може підвищитися рівень індивідуальних запитів у певній діяльності (освіта, праця). У зв'язку з цим важливе теоретичне і практичне значення має вивчення умов, що впливають на формування і зміну самооцінки.

Експерименти з навчальною діяльністю учнів показали, що ці важливі навчальні та психологічні умови є оцінками колективів, до яких належать вчителі та учні, переживаннями, які прямо чи опосередковано змінюють соціальний статус підлітків і настрої до навчання.

Роль педагогічної оцінки у формуванні особистості школяра, у тому числі і його самооцінки, вперше вивчав Ананьєв. Він відмітив що одним з суттєвих

мотивів, орієнтуючих та стимулюючих учбову діяльність підлітків, на думку Ананьєва, здійснюються у двох напрямках:

а) орієнтуючим, впливаючим на розумову працю школяра, сприяючим на усвідомлення їм досягнутого рівня засвоєння;

б) стимулюючим засобом переживання успіху та неуспіху на афективно-вольову сферу підлітка на формування його домагань, намірів, вчинків.

Таку ж роль відіграє і оцінка команди. Людина, яка зв'язується з іншими, так чи інакше враховує їхню думку, спирається на їхні ідеали, духовні цінності, інтереси. Але, як показують експерименти оцінки, думки різних членів колективу однаково важливі для особистості: оцінити одні, які вона дорожить і цінує, а інші оцінюють її байдужість. Це коло орієнтації індивіда, що визначає його ставлення до себе.

Важлива роль у ставленні та зміні самооцінки належить успішному досвіду, пов'язаному з досягненням цілей. Під впливом багаторазових успіхів оцінки підлітків компетенцій чи особистісних якостей, необхідних для подальшої діяльності, підвищуються при не одній невдачі, і навпаки, ця оцінка знижується, а з нею і впевненість у досягненні цілей. Досягнення складних, але досяжних цілей для підлітка часто збільшує його подальші амбіції та готовність братися за більш складні завдання. В результаті успішного досвіду внутрішні резерви особистості можуть бути максимально мобілізовані [37].

Досвід успіху чи невдачі, визначений за допомогою експериментальних експериментів з підлітками (робота Дембо, Лоппе), залежить від рівня досягнень особистості, що ускладнює постановку цілей – легких чи важких. Свідомо складні цілі часто не викликають відчуття успіху чи невдачі.

Прирівнювання підлітків до інших і самих себе також справедливо. Порівнюючи успіхи одного учня з успіхом чи невдачею іншого учня з такими ж здібностями, але не одержуючи кращих оцінок завдяки наполегливій роботі, дисципліна змушує його працювати більше і спонукає працювати над собою. Подібні результати були отримані в контексті поточних досягнень підлітків у порівнянні з добре освіченими однокласниками. Між тим, на практиці цей тип відносин використовується найчастіше. Названі умови, природно можуть

використані для формування самооцінки підлітка та у інших видах діяльності в том числі і трудовій.

Багато підлітків вже усвідомлює залежність успіхів від того або іншого відношення до навчання та праці, але є немало і таких школярів, які пов'язують успіхи (як свої так і друзів) в навчанні та праці лише зі здібностями і тим самим недооцінюють роль особистих зусиль.

Однією з властивостей самооцінки є її перенос з однієї діяльності на іншу. Ця властивість може і повинна бути використана в цілях підняття домагань підлітка у тому виді діяльності, де у нього невисокі досягнення. Рішення цієї задачі полегшується тим, що багато підлітків диференційовано відносяться до оцінки своїх можливостей в різних видах діяльності, прагне до компенсації тобто до відшкодування низьких результатів в одній діяльності більш високими досягненнями в іншій.

Як ми всі знаємо, психологічна природа компенсації полягає в усуненні недоліків, заміні внутрішніх резервів зовнішніми та зміні цілей або діяльності. Його значення полягає в тому, що він допомагає перебудувати людський розум, змінити настрої та мобілізувати внутрішні резерви. Але на практиці компенсація рідко використовується як засіб мобілізації студентських резервів. Способи його стимуляції майже не розроблені. Як ми бачили, головна мета цих прийомів повинна полягати в тому, щоб навчити підлітка невідповідності між пов'язаною самооцінкою і дати йому впевненість у досягненні більшого в інших видах діяльності.

Важливою умовою навчання для розвитку у підлітків достатньо високої і розумної самооцінки є розширення кола їх діяльності.

Вчителі можуть сприяти повному вияву здібностей і навичок учнів, підвищуючи тим самим самооцінку учнів в інших видах діяльності.

Важливу роль у формуванні нової самооцінки грає розуміння ставлення підлітків до своїх досягнень і роботи, а також спостереження за успіхами своїх однолітків. Порівнюючи своє ставлення до роботи з відношенням однолітків, вчителі можуть мотивувати їх і розвивати більш критичне ставлення до себе. Але, звичайно, веде до нових успіхів, які призводять до зміни самооцінки.

З цією ж метою доцільно заохочувати підлітків порівнювати себе до інших учнів, а також до свого минулого і теперішнього.

1.3. Теоретичні дослідження агресивної поведінки підлітків у вітчизняній та зарубіжній літературі

Хоча визначення агресії суттєво різняться, багато суспільствознавців схильні приймати визначення ближче до другого. Визначення включає категорії наміру та фактичні образи чи заподіяння шкоди іншим особам. Тому більшість таких визначень в даний час звужуються до головного твердження: Агресія - це будь-яка форма поведінки, націленої на образу чи заподіяння шкоди іншій живій істоті, яка не бажає такого звернення [6].

Це визначення означає, що агресивна поведінка — це модель поведінки, а не емоція, мотивація чи ставлення. Це важливе повідомлення викликало масу плутанини. Слово агресія часто асоціюється з негативними емоціями - такими як наприклад, бажання образити або навіть расові або етнічні упередження. Хоча всі ці фактори, безсумнівно, відіграють важливу роль у поведінці, яка призводить до шкоди, їх наявність не є передумовою для такої поведінки. Злість не потрібна для нападу на інших, агресія розгортається в стані повного самовладання і надзвичайного емоційного збудження. Агресорам також не потрібно ненавидіти або навіть співчувати тим, на кого вони націлені. Багато людей страждають від позитивних людей більше, ніж від негативних.

Під агресією, за Е. Фроммом, слід розуміти будь-який вчинок, який завдає або має на меті заподіяти шкоду іншій людині, групі людей, тваринам, а також будь-якому загалом неживому предмету. Агресія, що розуміється зі слів Р.С. Немова, як ворожість - поведінка людини по відношенню до інших, що характеризується бажанням заподіяти їм біду, шкоду.

«Психологічний словник» під редакцією Зінченка пропонує наступне визначення: Агресія - мотивована деструктивна поведінка, що суперечить нормам і правилам співіснування людей у суспільстві, що завдає шкоди

об'єктам нападу (одушевленим і неживим). стан напруженості, страху, пригніченості) [17].

Прояв агресії дуже різний.

Розрізняють такі основні типи прояви агресивності: цільова агресія та інструментальна агресія.

Перший проявляється в реалізації агресії як заздалегідь спланованої поведінки, мета якої - завдання травми або пошкодження об'єкта. Друге відбувається як усвідомлення результату, який сам по собі не є актом агресії. Враховуючи, що прояви людської агресії нескінченні, дослідження цієї поведінки доцільно обмежити концептуальними рамками, запропонованими Басом. На його думку, агресивні дії можна описати на підставі трьох шкал: фізична – вербальна, активна – пасивна та пряма – непряма [4]. Їх поєднання дає вісім можливих категорій, до яких потрапляє найбільш агресивна поведінка. Наприклад, акт фізичної насильницької стрілянини, ударів холодною зброєю або побиття однієї особи іншого можна класифікувати як фізичний, активний або прямий.

Таблиця 1. Категорії агресії за Басом

Тип агресії	Приклади
Фізична – активна – пряма	Нанесення іншій людині ударів холодною зброєю, побиття або поранення за допомогою вогнепальної зброї.
Фізична – активна – непряма	Закладка міні-пасток; змову з найманим убивцею з метою знищення ворога.
Фізична – пасивна – пряма	Прагнення фізично не дозволити іншій людині досягти бажаної мети або зайнятися бажаною діяльністю (наприклад, сидяча демонстрація).
Фізична – пасивна – непряма	Відмова від виконання необхідних завдань (наприклад, відмова звільнити територію під час сидячої демонстрації).
Вербальна - активна – пряма	Словесна образа або приниження іншої людини.
Вербальна – активна – непряма	Поширення злісного наклепу або пліток про іншу людину.
Вербальна – пасивна – пряма	Відмова розмовляти з іншою людиною, відповідати на її запитання тощо.
Вербальна – пасивна – непряма	Відмова дати певні словесні пояснення або пояснення (наприклад, відмова висловитись на захист людини, яку незаслужено критикують).

Найбільш рання і найвідоміша теоретична позиція, пов'язана з агресією, полягає в тому, що поведінка має в першу чергу інстинктивну природу. Агресія виникає тому, що люди генетично «запрограмовані» на це.

Серед різноманітних взаємозалежних факторів, що визначають показники агресивної поведінки, можна назвати:

1. Індивідуальні фактори впливають на психологічні та біологічні передумови асоціальної поведінки, ускладнюючи індивідуальну соціальну адаптацію;

2. Психолого-виховні чинники, що проявляються в шкільних і домашніх освітніх недоліках;

3. Психосоціальні чинники, що свідчать про несприятливі особливості взаємодії неповнолітніх з найближчим оточенням у сім'ї, вулиці, виховному колективі;

4. Фактори особистості, що вперше виявляються у позитивному та вибірково ставленні особистості до навколишнього середовища, його норм і цінностей, виховному впливі сім'ї, школи, суспільства та особистісних цінностей, здатності особистості до саморегуляції поведінки;

5. Соціальні фактори, що визначаються соціальними та соціально-економічними умовами суспільства.

Виявлення негативних ефектів ускладнене, по-перше, тому, що вони діють не ізольовано, а представляють собою взаємодію різних факторів, які мають різний негативний внесок у розвиток аномальної поведінки.

Людський розвиток обумовлено взаємодією багатьох факторів: спадковості, середовища (соціальної, біогенної, абіогенної), виховання (вірніше багатьох видів спрямованого на формування особистості), власної практичної діяльності людини [14].

Розглянемо фактори, що впливають на прояви агресії в поведінці підлітків. Первинну соціалізацію дитина проходить внутрішньоутробно. Взявши за приклад стосунки між членами сім'ї, вона навчилася взаємодіяти з іншими, вивчаючи поведінку та форми відносин, які підтримуватимуть його зв'язок у підлітковому та дорослому віці. Нижче наведено фактори, які можуть

визначати агресивну поведінку дитини як у домі, так і поза ним, а також впливати на їхні стосунки з іншими у дорослому віці.

Кілька досліджень показали зв'язок між негативними стосунками між батьками та дітьми та агресивними реакціями дітей. Якщо діти (незалежно від їхньої вікової групи) не мають хороших стосунків з одним чи обома батьками, якщо діти почуваються не на своєму місці чи не відчують підтримки батьків, вони можуть стати залученими до злочинної діяльності. Агресивні до інших дітей; однолітки кажуть, що вони агресивні; агресивні до батьків.

Дослідження взаємозв'язку між практикою сімейного лідерства та агресивною поведінкою дітей зосереджено на характері та суворості батьківського покарання та контролю за поведінкою дітей. Загалом було виявлено, що суворе покарання пов'язане з вищим рівнем дитячої агресії, тоді як неадекватний контроль та нагляд за дітьми пов'язується з вищим рівнем соціальності, часто з агресивною поведінкою. Наслідки покарання досить тривалі. Суворість покарання, призначеного 8-річним підліткам, впливає на агресивність їх поведінки у 18 і 30 років. Використання тілесних покарань як виховного засобу в процесі соціалізації несе певні «небезпеки». По-перше, покарання батьків дитини насправді може бути прикладом агресії. У разі покарання це може спровокувати подальшу агресію.

По-друге, діти, яких часто карають, намагаються уникати батьків або чинити опір. Якщо вони «не піддадуться» удару «Меча відплати», вони рідше засвоять інші, менш болючі, уроки, які допоможуть їм соціалізуватися. Крім того, агресивне поводження може призвести до «тих, хто демонструє та підтримує надзвичайно небезпечну поведінку, яка справді заслуговує покарання».

По-третє, якщо покарання надто збуджує і розчаровує дитину, вона може забути причину такої поведінки. На практиці стратегії соціалізації в цій ситуації перешкоджають засвоєнню правил прийнятної поведінки. Якщо дитина після суворого покарання засмучена або розлючена, вона може забути, чому її покарали.

I, нарешті, діти, які змінили свою поведінку внаслідок такої сильної зовнішньої дії, швидше за все не засвоять норми, які їм намагаються прищепити. Насправді, покарання змушує приховувати зовнішні прояви небажаної поведінки, але з усуває його.

Покарання має бути безпосередньо пов'язане з поведінкою дитини, щоб акт покарання регулярно і з високою ймовірністю здійснювався після вчинення провини. Тимчасовий розрив між неприйнятною дією та покаранням має бути мінімальним, оскільки покарання безпосередньо після провини передбачає велику важливість заборони певної моделі поведінки є більш дієвою, ніж відстрочене.

Будь-яке покарання вимагає роз'яснення, воно має займати певну нішу у системі емоційних стосунків між батьками та дитиною.

Типові форми поведінки дітей та підлітків, засновані на наслідуванні, наслідуванні та реакціях на інфекцію, також можуть викликати агресивну поведінку. Ці реакції є одними з ранніх рівнів регуляції поведінкової діяльності, що характеризуються помітною залежністю розуму і свідомості людини від почуттів, емоцій і пристрастей. Це поєднується з недостатнім (або відсутнім і спотвореним) формуванням ціннісної орієнтації. Підліткове наслідування може не тільки брати участь у формуванні механізмів агресивної поведінки, а й безпосередньо пояснювати, як це має місце, наприклад, у деяких підліткових злочинах. Зазвичай ці реакції найбільш яскраво виражені у підлітків з ознаками незрілості (недостатність психофізіологічної та особистісної зрілості) та емоційно-вольової нестійкістю. Ці підлітки схильні наслідувати так званих асоціальних «героїв» фільмів і телешоу, а їхню агресію зазвичай винагороджують і представляють тріумфальним поглядом.

О. Є. Лічко вважає, що в цьому віці агресивна поведінка часто є наслідком низки умов, які висувають підвищені вимоги до психофізіології та особистісних здібностей підлітків, оскільки механізми поведінкової регуляції ще не відпрацьовані через продовження дорослішання. Розвиток психофізіологічної структури організму індивіда та відсутність у нього життєвого досвіду. Таким чином, стосовно підліткового віку можна говорити

про ситуативно зумовлену агресивну поведінку, яка завжди має чітку психологічну спрямованість, проявляється у чітко визначених ситуаціях, є захисним психологічним механізмом.

Різноманітні форми його проявів: груба поведінка, бійки, брехня, пропуски занять, уходи з дому, суїцидальні дії, бравада, порушення дисципліни [14].

Логічним наслідком цієї біди в житті підлітків і молодих людей є поведінка, покликана довести їй відчутти свою цінність іншим. Метою такої реакції може бути повернення втраченої уваги, яку раніше виявляли батьки та інші дорослі. Часто термін «невмотивована агресія» використовується як вимушена поведінкова установка при обговоренні серйозної надмірної агресії у неповнолітніх.

Процес перетворення невмотивованої агресії в мотивовану починається з того, що підлітки бажають задовольнити запити суспільства, але не можуть цього зробити через конституційний лад, соціальні умови, неможливість правильно визначити свою соціальну ідентичність і роль, суперечливі очікування, освоїти прийнятні способи адаптації та подолання труднощів.

Агресивні методи дії виявляються тоді, коли інші форми поведінки не дають бажаних результатів. У середині підліткового віку, як у хлопчиків, так і у дівчаток, існують вікові періоди з більш високим та нижчим рівнем прояву агресивної поведінки. Так встановлено, що у хлопчиків є два піки прояву агресії: 12 років та 14-15 років. У дівчаток також виявляються два піки: найбільший рівень прояву агресивної поведінки відзначається в 11 років та в 13 років [16].

Порівняння вираженості різних компонентів агресивної поведінки хлопчиків і дівчаток показало, що у хлопців найбільш виражена тенденція до прямої фізичної та прямої вербальної агресії, а у дівчат – до прямої та непрямой вербальної агресії. Таким чином, для хлопчиків найбільшою характеристикою є не стільки агресивне домінування за критерієм «мова-тіло», скільки його пряме, відкрите вираження та прямий конфлікт. Дівчатам властива перевага з різними

формами вербальної агресії – прямої чи непрямой. Хоча частіше зустрічається непряма форма.

Тенденція більшої виразності у хлопчиків прямої агресії (часто фізичної), а й у дівчаток - непрямой вербальної, очевидно, є характерною всім підлітків [22].

Інше дослідження показало, що якщо 10-11-річні діти частіше виявляють фізичну агресію, то 14-15-річні частіше відчують вербальну агресію, коли вони стають старшими. Однак це не було пов'язано зі зниженням фізичної агресії з віком. Максимум проявів усіх форм агресії (як фізичної, так і вербальної) припадає на 14-15 років. Але динаміка зростання фізичної та вербальної агресії була різною з віком: показники фізичної агресії зросли, але не суттєво. Але прояви вербальної агресії наростають швидше.

Також можна відзначити, що в юному віці (10-11 років) відмінності між різними формами агресії досить слабкі. Тобто, хоча вирази різні, різниця в частоті невелика. У віці від 14 до 15 років існують значні відмінності в частоті народження для всіх форм агресії.

Структура проявів різних форм агресії обумовлена віком і статтю. У ранньому підлітковому віці хлопчики насамперед фізично агресивні, а дівчата трохи експресивні — вони віддають перевагу вербальним формам агресії. Однак, згідно з дослідженнями, серед юнаків і дівчат 12-13 років найбільш очевидною формою агресії є негатив.

Під негативізмом у концепції агресії Басса-Дарки розуміється опозиційна манера поведінки, зазвичай спрямована проти авторитету, яка може виявлятися як формі пасивного опору, і у формі активної боротьби проти чинних правил, норм, звичаїв [18].

У цьому віці другим за частотою народжуваності серед хлопчиків є фізична агресія, а у дівчаток – вербальна. У літньому віці (14-15 років) у хлопців і дівчат переважають негативність і вербальна агресія (майже однакова). Фізична агресія в цій віковій групі не є переважною формою агресії у хлопчиків. Слід також зазначити, що всі форми агресивної поведінки були більш вираженими у хлопчиків, ніж у дівчат, незалежно від віку. Дослідження

взаємозв'язку між агресією та соціальним статусом серед підлітків у групах однолітків показало, що 48% підлітків із найвищим соціально вимірним статусом («емоційні лідери») мали рівень агресивності вище середнього. Також виявлено, що серед «емоційних лідерів» 33% мали показники помірної агресивності, а 19% – низької. Щодо виразності різних типів агресивної поведінки у цій групі підлітків можна відзначити, що найчастіше зустрічається пряма фізична агресія. У 30% «емоційних лідерів» провідним способом агресивної поведінки є пряма вербальна агресія, а ще 27% - непряма вербальна [19].

Іноді поняття «агресія» є синонімом поняття «конфлікт». Ця плутанина не випадкова, а заснована на дослідженнях, які виявляють кореляцію між агресією та конфліктом. Однак існування цієї кореляції насправді не дає підстави для ідентифікації цих понять.

З точки зору психології змісту поняття «агресія» та «конфлікт» позначають різноманітні психологічні явища, як на рівні сучасних теорій атаки та конфліктів, так і лише на рівні методів їх діагностики. Крім того, на поведінковому рівні навряд чи конфлікт буде поширеним, але, як показав досвід, агресія не виключає цих відносин і за певних умов залежить від соціально виміряного статусу та емоційних сил індивіда.

Рівень агресивних реакцій залежить від самооцінки підлітка. Загальна тенденція тут полягає в наявності прямого зв'язку: чим вищий рівень самооцінки, тим вищі показники загальної агресії та різних її складових. Така взаємозв'язок характерна як інструментальної агресії, так іншої форми агресії - ворожості. В одному дослідженні було показано, що рівень фізичної агресії підлітків 14-17 років залежить від рівня загальної самооцінки особи. Чим вища була самооцінка, тим більше була виражена і схильність до прояву фізичної агресії. Виявилось самооцінка здатності до лідерства і самооцінка свого «фізичного Я», що корелюють з такою формою агресії як негативізм. Вочевидь, найбільшою мірою підлітковий негативізм виражений у разі, коли обидві ці парціальні самооцінки «сходяться» однієї особистості [24].

Також як рівень прояву вербальної агресії вищий і в тих, для кого характерна висока самооцінка здатності до лідерства. Крім того, вербальна агресія виявилася пов'язаною з рівнем самооцінки власної самостійності, автономності та з самооцінкою інтелекту [14].

Тому висока вербальна агресія найбільш вірогідна, якщо підліток характеризується сприйняттям себе як високо автономної, незалежної особистості з сильними лідерськими здібностями та високим IQ.

Ще одна тенденція, що виявляється у дослідженнях, у тому, що агресивніші підлітки частіше мають крайню, екстремальну самооцінку - або надзвичайно високу, або вкрай низьку. Для неагресивних підлітків найбільш характерною тенденцією є поширеність середньої за рівнем самооцінки. Так, якщо у групі високоагресивних підлітків високу самооцінку мають 31% піддослідних, то у групі неагресивних таку самооцінку мають у два рази менше підлітків – 15%. Відповідно, низьку самооцінку групи високоагресивних мають 25%, а групи не агресивних - лише 15% [16].

Для розуміння підліткової агресії важливе значення має розгляд як самої самооцінки особистості, а й аналіз співвідношення самооцінки і зовнішньої оцінки, що дається вчителями чи однолітками. Якщо самооцінка не знаходить належної опори у зовнішньому соціальному просторі, якщо оцінка підлітка значущими особами з найближчого оточення завжди (або переважно) нижчою за його самооцінку, то ця ситуація, безсумнівно, повинна розглядатися як фруструюча. І як і будь-який фрустратор ця ситуація може провокувати прояв агресії [10].

Агресивні підлітки, незважаючи на відмінності в особистих характеристиках і поведінці, мають деякі спільні риси. До таких характеристик належать відсутність ціннісної орієнтації, примітивність, незацікавленість, вузькість, нестійкість інтересів. Зазвичай такі діти мають нижчий рівень інтелектуального розвитку, сприйнятливі до навіювання, наслідування, недорозвинені моральні цінності. Їм властива емоційна грубість і образа, як на однолітків, так і на оточуючих дорослих. Ці підлітки мають надзвичайну самооцінку (як найпозитивнішу, так і найбільш негативну), підвищену

тривожність, страх перед широкими соціальними контактами, егоцентризм, нездатність знайти вихід із складної ситуації та захисні механізми, які переважають над іншими механізмами контролю поведінки.

Водночас серед агресивних підлітків є й діти з хорошим інтелектуальним та соціальним розвитком. Їхня агресія є засобом підвищення їх престижу, проявом їхньої самостійності та дорослості. Загалом, і особливо серед підлітків, однією з форм агресивної поведінки є аутоагресивна поведінка, або самоспрямована агресія. Аутоагресія по суті є деструктивною, саморуйнівою поведінкою. Феномен аутоагресії є найбільш загадковим і, звичайно, не повинен обмежуватися клінічними мазохістськими поясненнями. Зрозуміло, що аутоагресія, та й агресія в цілому, представляє значний інтерес у «нормальній» психології особистості.

Аутоагресія - це, як правило, низька самооцінка та неприйняття себе. Це цілком достатні підстави появи труднощів соціально-психологічного характеру, що з встановленням контактів і здійсненням продуктивного спілкування. Що власне і фіксується на поведінковому рівні у високих показниках сором'язливості та низьких показниках комунікабельності [15].

Мабуть, найбільше занепокоєння батьків і фахівців викликає модель нападу, яку показують по телевізору. Це не випадково, адже вербальна та фізична агресія на екранах наших телевізорів – не рідкість. Отже, в середньому в найпопулярніших телешоу, які виходять щогодини, зустрічається близько 9 видів фізичної агресії та 8 видів вербальної агресії. Таким чином, навіть дитина, яка проводить лише дві години перед телевізором, бачить в середньому понад 17 видів агресивної поведінки на день. Оскільки діти часто піддаються насильству на телебаченні, багато хто побоюється, що цей стан може підвищити сприйнятливості дітей до агресивної поведінки.

1.4. Теоретичне обґрунтування зв'язку самооцінки з агресивною поведінкою підлітків

Виразність агресивних реакцій корелювала з самооцінкою підлітків. Загальна тенденція тут прямий зв'язок: чим вище рівень самооцінки, тим вище загальна агресія та її окремі складові. Цей зв'язок характерний як для інструментальної агресії, так і для іншої форми агресії — ворожості.

Одне дослідження показало, що рівень фізичної агресії у підлітків 14-17 років корелював із загальним рівнем самооцінки. Чим вище самооцінка, тим сильніше виражена схильність до фізичної агресивності.

Крім того, часткові самооцінки, такі як самооцінка лідерських здібностей і самооцінка свого «фізичного Я», пов'язані з такими формами агресії, як негатив. Як наслідок, протистояння владі та правилам більше проявляється у підлітків, які мають високу самооцінку за свій лідерський потенціал, а також у підлітків, які цінують свою фізичну привабливість і фізичну форму.

Очевидно, що підлітковий негатив найбільше проявляється, коли ці дві часткові самооцінки «зливаються» в одній людині.

Це ж дослідження (А.О. Реан) показало, що вербальна агресія пов'язана з різними аспектами самооцінки підлітків. Як і у випадку з негативом, ті, хто характеризується лідерськими навичками, мали вищий рівень вербальної агресії. Крім того, вербальна агресія була пов'язана з інтелектуальною самооцінкою, автономією та рівнем самооцінки. Тому, якщо підліток характеризувався сприйняттям себе як високо автономної, незалежної людини з сильними лідерськими здібностями та високим IQ, то найвища ймовірність високої вербальної агресії також була пов'язана з високою самооцінкою.

Інша тенденція, яка виявилася в дослідженні (Н.Б. Трофімова, А.О. Реан), полягала в тому, що більш агресивні підлітки частіше мали надзвичайну, екстремальну самооцінку – або дуже високу, або дуже низьку. Для неагресивних підлітків найбільш типовою тенденцією є узагальнена самооцінка. Отже, якщо 31% випробовуваних у високоагресивній групі підлітків мали високу самооцінку, то в неагресивній групі підлітків ця

самооцінка була вдвічі вище, ніж у підлітків – 15%. У результаті 25% людей мають низьку самооцінку для високоагресивних груп, і лише 15% людей мають низьку самооцінку для неагресивних груп.

Щоб зрозуміти агресію у підлітків, важливо враховувати не лише індивідуальну самооцінку, а й проаналізувати зв'язок між самооцінкою та зовнішніми оцінками, які дають референти, такі як вчителі чи однолітки. Якщо самооцінка не підтримується належним чином у зовнішніх соціальних просторах, якщо значущі фігури з найближчого оточення завжди (або переважно) оцінюють підлітка нижче за його самооцінку, то цю ситуацію, безсумнівно, слід вважати гнітючою. При цьому фрустрація не є другорядною, оскільки заважає одній із базових потреб особистості, а це, безумовно, потреба у схваленні, повазі та самооцінці. Як і у будь-якої розчарованої людини, ця ситуація може призвести до агресії. Хоча ортодоксальні прихильники теорії агресії-фрустрації в цьому контексті сказали б категорично: така ситуація не тільки можлива, але й однозначно веде до агресії.

Спеціальні дослідження в цій галузі показали, що підлітки, чия самооцінка суперечить соціально зовнішнім оцінкам (оцінкам, які є нижчими і відповідають самооцінці), дійсно суттєво відрізняються від своїх однолітків із вищими показниками агресивності. Найбільш яскраві відмінності були у вираженості непрямой агресії та пасивності. На додаток до цього, однак, підлітки з суперечливими відносинами між самооцінкою та зовнішніми оцінками також мали вищий рівень агресії, наприклад дратівливість, фізичну агресію та образу.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

Отже, теоретично досліджено, що самооцінка – це ставлення до своїх загальних і особистих якостей. Джерела формування самооцінки — порівняння себе з іншими, оцінки інших, порівняння різних варіантів Я-образу, суб'єктивні значення різних сторін Я-образу. Самооцінка – психологічне і емоційне відчуття себе, віра в себе, оцінювання особою самої себе, своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей. З допомогою самооцінки відбувається регулювання поведінки особистості.

Самооцінка формується на основі оцінок оточуючих, оцінки результатів своєї діяльності, а також на основі співвідношення реального та ідеального уявлень про себе.

У міру формування та зміцнення самооцінки зростає здатність до утвердження та відстоювання своєї життєвої позиції.

Я-концепція індивідуалізує самооцінку, тому, що для одного є успіхом, інший сприймає як невдачу

Серед різноманітних взаємозалежних факторів, що визначають показники агресивної поведінки, можна назвати: індивідуальні фактори, психолого-виховні чинники, психосоціальні чинники, фактори особистості, соціальні фактори.

Для розуміння підліткової агресії важливе значення має розгляд як самої самооцінки особистості, а й аналіз співвідношення самооцінки і зовнішньої оцінки, що дається вчителями чи однолітками. Якщо самооцінка не знаходить належної опори у зовнішньому соціальному просторі, якщо оцінка підлітка значущими особами з найближчого оточення завжди (або переважно) нижчою за його самооцінку, то ця ситуація, безсумнівно, повинна розглядатися як фруструюча. Самооцінка формується і розвивається на основі актуальної діяльності дитини, яка передбачає її власну діяльність та співпрацю з іншими, і важливу роль у цьому процесі відіграють системи виховання та навчання. Самооцінка часто є засобом психологічного захисту. Самооцінка дорослих у багатьох аспектах більш реалістична й об'єктивна, ніж у підлітків, що

виражається у багатому життєвому досвіді, психологічному розвитку та стабільності вимог.

На початку статевого дозрівання більшість підлітків починають уважно оцінювати себе, порівнюючи свою зовнішність, фізичний розвиток, моторику, інтелект і соціальні навички зі схожими якостями своїх однолітків та ідеальних героїв. Однією з головних характеристик людини є те, що вона усвідомлює і оцінює себе як актор. Під впливом практики у людини формується певна самооцінка, ставлення до своїх сил і здібностей та вимог, що виходять з цього рівня.

Крім того, часткові самооцінки, такі як самооцінка лідерських здібностей і самооцінка свого «фізичного Я», пов'язані з такими формами агресії, як негатив. Як наслідок, протистояння владі та правилам більше проявляється у підлітків, які мають високу самооцінку за свій лідерський потенціал, а також у підлітків, які цінують свою фізичну привабливість і фізичну форму. Очевидно, що підлітковий негатив найбільше проявляється, коли ці дві часткові самооцінки «зливаються» в одній людині.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ САМООЦІНКИ З АГРЕСИВНОЮ ПОВЕДІНКОЮ ПІДЛІТКІВ

2.1. Емпіричне дослідження агресивної поведінки підлітків

Для розкриття теми дипломної роботи, були проведені емпіричні дослідження. Вони відбувались в с. Старі Петрівці, Старопетрівській загальноосвітній школі I-III ст. у 8-А (24 учня) та у 8-Б (26 учнів) класів. За основу було взято: опитувальник міжособистісних відносин ОМВ (Fundamental Interpersonal Relations Orientation-Behaviour, FIRO-B) Вільяма Шюца (William Schutz, 1958) шкала «Включеності» (адаптація: О.О. Рукавишникова (1992)), методика діагностики показників і форм агресії А. Басса та А. Дарки (адаптація О.К. Осницького), тест на визначення самооцінки у підлітків за методикою Р.В. Овчарової. Основним завданням нашого дослідження є встановити взаємозв'язок між агресивною поведінкою підлітків та їх самооцінкою. Агресивність має якісну та кількісну характеристику. Як і будь-яка властивість, вона має різну міру виразності: від майже повної відсутності до її граничного розвитку.

Опитувальник міжособистісних відносин Вільяма Шюца (адаптація: О.О. Рукавишникова (1992)), включає в себе двадцять чотири запитання та шість варіантів відповідей. Це тест було надано для проходження п'ятдесятьом учням середньої школи (8-А і 8-Б класи).

Час, що був відведений для проходження цього тесту складав сорок п'ять хвилин.

Узагальнення результатів було здійснено на основі ключів даного тесту.

За результатами цього опитувальника можна зробити висновки, що в 8-А класі учні під № 6 і № 18 мають схильність до агресивної поведінки і намірів щодо оточуючих, а в 8-Б, учні під № 4, № 11, № 25 (10% від опитаних учнів). Всі ці учні є хлопцями.

Також було підмічено середню агресивність у учнів з 8-А класу під № 2, № 13, № 21, та в класі 8-Б у учнів під № 9 та № 17 (10% від опитаних). Всі ці учні є дівчатами.

Інформація про дані проходження теста узагальнені в таблиці, яка представлена в додатках (див. дод. А).

Для наглядності проведеного тесту сформовано діаграму (див. рис.1).

Рис.1 Показники агресивності особистості 8-А і 8-Б класу

Для вирішення завдання емпіричного дослідження, було використано методику діагностики показників і форм агресії А. Басса та А. Дарки (адаптація О.К. Осницького) у 1957 р., для діагностики агресивних та ворожих реакцій.

Опитувальник складається з 75 тверджень, на які випробуваний відповідає «так» або «ні».

При складанні опитувальника використовувалися принципи:

- питання може ставитись тільки до однієї форми агресії.
- питання формулюються таким чином, щоб найбільше послабити вплив суспільного схвалення відповіді на питання.

Опитувальник Басса-Дарки широко використовується в зарубіжних дослідженнях, що підтверджує його високу валідність і надійність. Ця анкета також використовується для побутових робіт, але її стандартизовані дані не відображаються у вітчизняній вибірці. Наголошується, що в ситуації експертизи опитувальник не захищений від спотворень, а достовірність

результатів залежить від довірливості у відносинах випробуваного та психолога [20, С. 77-84].

Обстеження проводилось в групі. Досліджуваним пропонувалося на 75 тверджень відповісти «так» чи «ні». Результати фіксувалися у бланку відповідей. Відповіді оцінювалися за вісьмома шкалами. За кількістю збігів із ключем підраховувалися індекси різних форм агресивності та ворожих реакцій. Підсумовування індексів 1, 2, 7 дало нам загальний індекс агресивності, а сума індексів 6 та 5 – індекс ворожості. Нормою агресивності є величина її індексу, що дорівнює 21 плюс-мінус 4, а ворожості – 6,5-7 плюс-мінус 3. При цьому зверталася увага на можливість досягнення певної величини, що показує ступінь прояву агресивності.

Учням було відведено півтори години на проходження тесту.

Дослідження було проведено наступними етапи:

1) 50-ма учнями було пройдено тест Басса-Дарки, а саме – на 75 запитань було надано відповідь «так», «можливо так», «ні», «можливо ні».

2) Відповіді були зібрані у учнів. Дані були переведено в умовні бали, «так» - 1, «можливо так» - 2, «ні» - 3, «можливо ні» - 4. (див. дод. Б)

3) Через непослідовність питань, що ускладнюють аналіз наступним етапом перетворення та дослідження отриманої інформації стала класифікації і сортування питань по блокам – було позначено різними кольорами питання. Та створено нову таблицю, в якій питання поділено по блокам (фізична агресивність, опосередкована агресивність, і т.д.). (див. дод. В)

4) Наступним етапом аналізу є трансформація відповідей на «+» («так», «можливо так») та «-» («ні» - 3, «можливо ні» - 4), що відповідають ключам даного тесту. (див. дод. Г)

5) Наступним кроком аналізу є позначення відповідей учнів оранжевим кольором, що відповідають ключам тесту (див. дод. Д).

6) Одним із заключних етапів аналізу є розподіл загальної таблиці на 8 блоків, відповідно методики тесту (фізична агресивність, опосередкована агресивність, і т.д.) та підбиття підсумків під кожним блоком кожного класу. (див. дод. Е)

7) Заключним етапом аналізу є розрахунок результатів за формулою $(1 \cdot K + 2 \cdot K + 7 \cdot K) / 3 = IA$ – Індекс агресивності (норма 21 ± 3)

Та $\frac{6 \cdot K + 5 \cdot K}{2} = IB$ – Індекс ворожості (норма $5,5 - 7 \pm 3$)

Дані представлені в таблиці (див. дод. Ж).

Після проходження тесту результати було зібрано для обробки.

Проаналізувавши отримані результати виявлено, що з 50 учнів індекс агресивності перевищує норму у 10 учнів. З 8-А класу це учні під № 6 і № 18, № 2, № 13, № 21, а в 8-Б учні під № 4, № 11, № 25, № 9 та № 17 (20 % від опитаних). Тобто, це ті самі учні, в яких виявлено агресивність в попередніх тестах (див. опитувальник В. Шюца).

На основі результатів методики діагностики показників і форм агресії А. Басса та А. Дарки (адаптація О.К. Осницького) було створено кругові діаграми – 8-А класу та 8-Б класу про ворожість (див. рис. 2) та агресивність (див. рис. 3).

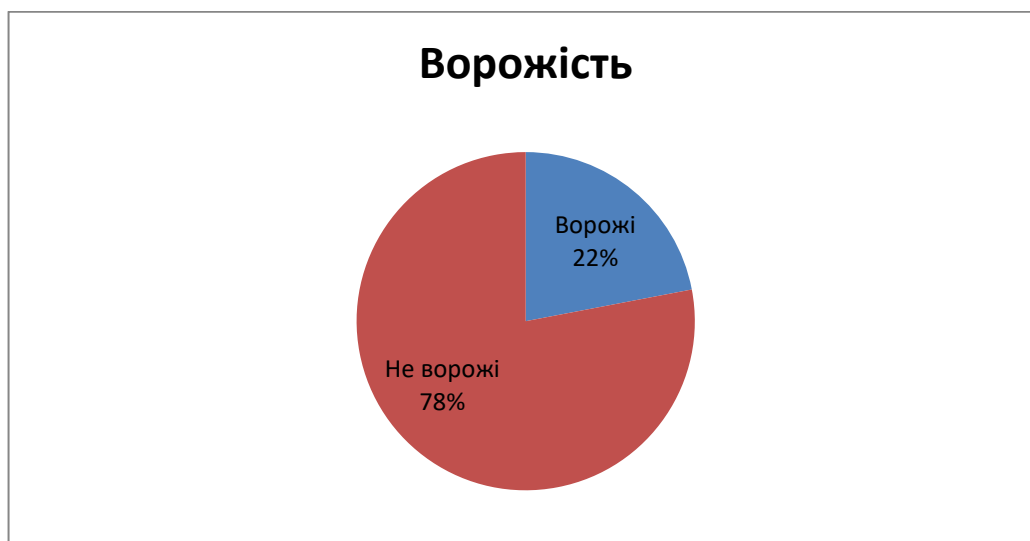

Рисунок 2. Кругова діаграма ворожості за результатам методики діагностики показників і форм агресії А. Басса та А. Дарки (адаптація О.К. Осницького)

Рисунок 3. Кругова діаграма агресивності за результатами методики діагностики показників і форм агресії А. Басса та А. Дарки (адаптація О.К. Осницького)

Отже, можна дійти невтішного висновку, що у групі підлітків, які проходили цей тест 20 % від загальної кількості учнів мають схильність до прояву агресивної поведінки у відносинах.

2.2. Емпіричне дослідження самооцінки підлітків

Заключним тестом емпіричного дослідження дипломної роботи є тест на самооцінку підлітків.

Для дослідження було обрано тест на визначення самооцінки у підлітків за методикою Р.В. Овчарової.

Щоб визначити рівень самооцінки, школяреві пропонується відповісти на 16 запитань. У кожному з них можливо 3 варіанти: "так", "ні" або "важко сказати". Останній слід вибирати тільки в крайніх випадках. За кожен позитивну відповідь випробуваному присуджується 2 бали, а за відповідь "важко сказати" - 1 бал. У разі заперечення будь-якого із тверджень дитина не отримує за неї жодного бала.

Для проходження даного тесту було надано тридцять п'ять хвилин кожному класу, а саме 8-А та 8-Б класу Старопетрівської ЗОШ І-ІІІ ст.

Після проходження даного тесту результати було зібрано та проаналізовано відповідно до правил та використовуючи ключі тесту.

Проаналізувавши, можна робити висновок про самооцінку учнів. В 8-А класі учні № 2, № 6, № 13, № 18 і № 21, а в 8-Б, учні під № 4, № 9, № 11, № 17 і № 25 мають завищену самооцінку (20% від опитаних учнів).

Також виявлено занижену самооцінку у декількох учнів з класу 8-А під № 20, № 22, та 8-Б класу під № 3.

Дані представлені в таблиці (див. дод. 3).

Для наглядності проведеного тесту сформовано діаграму (див. рис. 4).

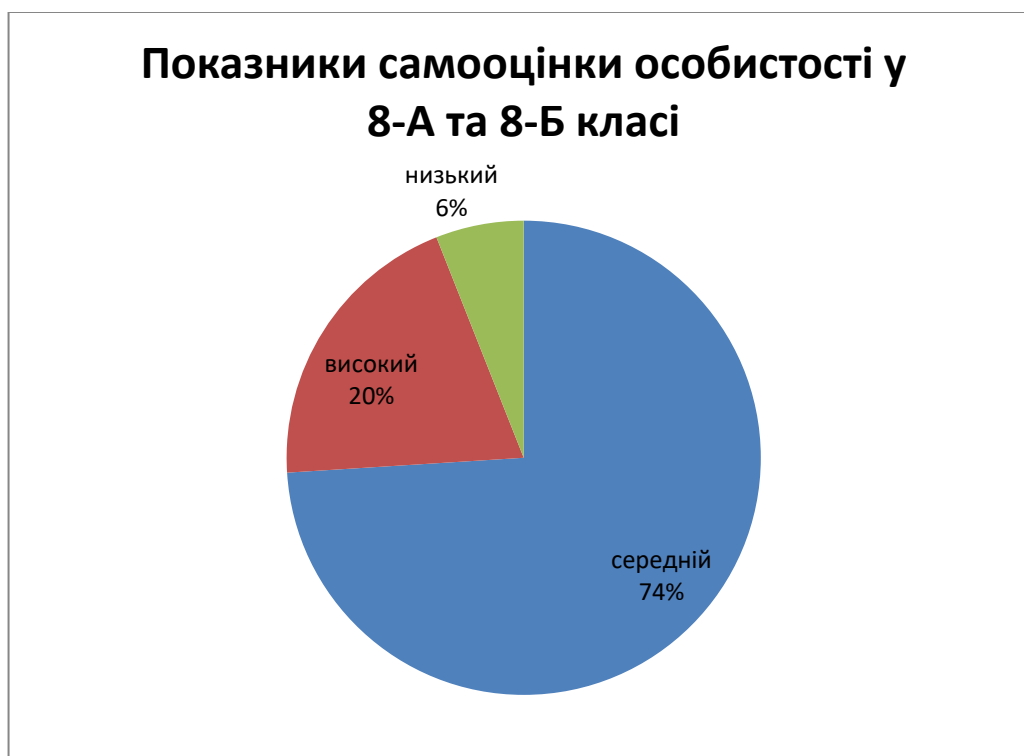

Рис. 4 Показники самооцінки особистості у 8-А та 8-Б класі

Отже, ті учні в яких виявлено схильність до агресивної поведінки, мають завищену самооцінку. Це підтверджує теорію дослідників про яких говорилося вище, а саме, те що зазвичай причиною агресивною поведінки підлітків є завищена самооцінка, особливо в хлопчиків.

Завершальним етапом є кореляційний аналіз. Для кореляційного аналізу ми застосовували критерій Пірсона. Нами було виявлено, що між завищеною самооцінкою і вербальною агресією підлітків існує кореляційний зв'язок.

Кореляційний зв'язок між рівнем самооцінки та вербальною агресією

За критерієм Пірсона		Рівень самооцінки за методикою Р.В. Овчарової
Шкала вербальної агресії за методикою Басса–Дарки	Показник кореляції	-388**
	Показник значимості	0,006

Отже, з таблиці №2 можна побачити, що дані шкали мають прямопропорційний зв'язок. Кореляція значима на рівні 0,01. Це означає, що чим вищий рівень самооцінки у підлітка, тим легше він вдається до вербальної агресії.

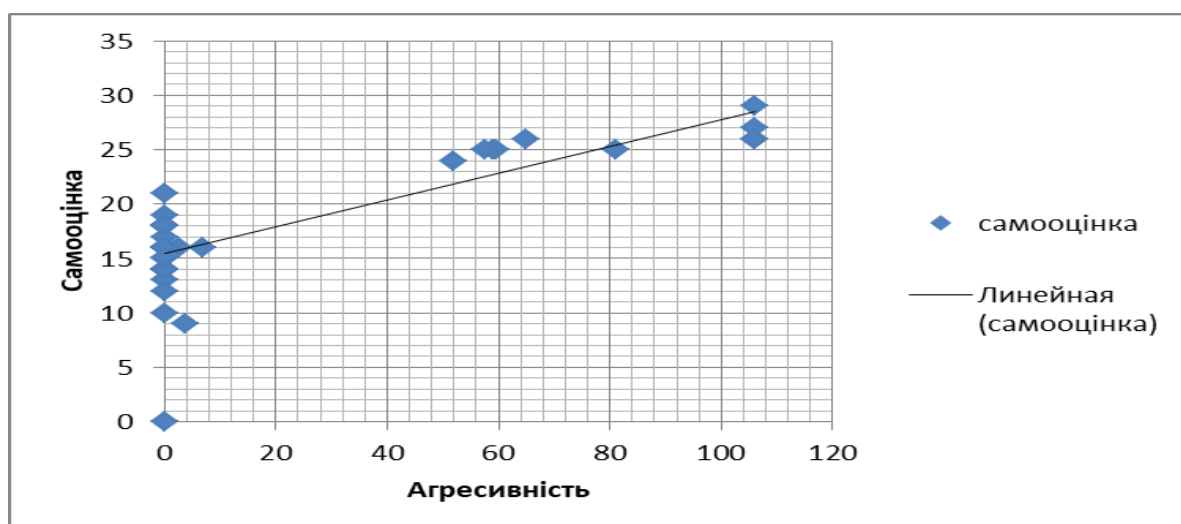

Рисунок 5. Кореляційне поле взаємозв'язку самооцінки з вербальною агресією

Побудуємо кореляційне поле для наочності взаємозв'язку між самооцінкою та вербальною агресією (див. рис. 5).

2.3. Програма тренінгових занять корекції агресивної поведінки у підлітків

Профілактична програма, що пропонується, ґрунтується на програмі Н.А. Сакович «Ігри в тигра». Вона зарекомендувала себе як ефективний метод психологічної роботи з агресивними підлітками.

Ця програма реалізується в школі протягом 3-х років з підлітками, схильними до агресії та правопорушень. Вона зарекомендувала себе як досить ефективний інструментарій для вирішення проблем взаємодії сучасних підлітків один з одним та з дорослими. Не моралізуючи, психолог досягає поставленої мети в ігровій ситуації, дозволяючи почуватися навіть найважчим підліткам, насамперед, людьми. Позитивна динаміка дозволяє будувати висновки про ефективність програми.

Вправа «Незакінчені пропозиції»: Підліткам пропонується по колу продовжити незакінчені пропозиції

- Я терпіти не можу, коли...
- Я агресивний у школі, коли...
- Коли я злюсь..
- Заспокоїтися мені допомагає ...

Вправа «Дротовий чоловічок»: Підліткам пропонується із дроту зробити фігуру людини. Потім проводиться обговорення:

- Що відображає моя дротяна людина?
- Що я відчував, коли мною маніпулювали?
- Що мені найбільше хотілося зробити у цей момент?
- Що таке самоврядування та самоконтроль? Що потрібно людині, щоб керувати собою?

Вправа «П'ять добрих слів»: Підліткам пропонується розділитись по підгрупах – 5 осіб, обвести свою долоню на аркуші паперу, підписавши її своїм тренінговим ім'ям та передати сусідові праворуч. Кожен із учасників підгрупи, отримавши долоню сусіда, пише на одному з пальчиків привабливу для нього якість особистості того, чия долоня, намальована на аркуші та передає її наступному в підгрупі. Коли всі долоні будуть підписані, малюнок потрапляє

до ведучого. Зачитується характеристики, написані на долоньках, не називаючи імен, а група вгадує власника долоні.

Малюнки підлітки забирають собі, а потім роблять загальну картину на ватмані, використовуючи олівці, фарби, клей.

Обговорення(у колі):

- Ви були задоволені (невдоволені), отримавши долоньку з такою характеристикою себе? Чому?

- Чи сподобався вам такий вид роботи? Чому?

- Що нового ви відкрили на сьогоднішній зустрічі?

- Назвіть, одним словом, ваш стан після заняття

Вправа «Який Я»: Підліткам пропонується на аркуші паперу, розділеного на чотири частини, відповісти на запитання: Який "Я" в очах близьких людей(батьків)? Який "Я" на думку друзів? Який "Я" на думку самого себе? Потім, підписаний листок передається сусіду праворуч, і кожен учасник групи пише, яка це людина, на думку членів усієї тренінгової групи. Листок проходить по всьому колу та повертається до власника, який самостійно аналізує, який він в очах інших людей.

Обговорення(у колі):

- Чи вдалося вам дізнатися щось нове про себе у завданні «Який Я»?

- Чи збігаються ваші уявлення про себе, з уявленнями про вас інших?

- Які нові якості особистості ви виявляєте у групі?

- Що це дає вам та групі?

Вправа «Чарівна лавка»: Підліткам пропонується «купити» в чарівній лавці незвичайні речі: доброта, чесність, поблажливість, терпимість, уміння володіти собою, чуйність, довіра, альтруїзм, безкорисливість,товариськість, сміливість, терпіння, схильність до інших, доброзичливість.

Купити їх можна не за гроші, а за ті якості особистості, які не дуже подобаються підлітку: нестримність, грубість, брехня, агресивність, уразливість, нетерпимість, злість, заздрість тощо. Обмін має зробити кожен підліток.

Обговорення(у колі):

- Що допомогло вам виконати вправу "Чарівна лавка"?
- Чи важко зізнатися, що маєте недоліки?
- Навіщо людині це потрібне?
- Чи сподобався вам такий вид роботи? Чому?
- Що було найскладнішим у сьогоднішній груповій роботі?
- Назвіть, одним словом, ваш стан після заняття

Вправа «Піраміда»: Підліткам пропонується побудувати піраміду на маленькому гумовому килимку, щоб кожен був тільки на килимку. Група повинна простояти на килимку не менше хвилини, не маючи жодних додаткових зовнішніх точок опори. Можна ставати один на одного, сидати, піднімати один одного та ін. Завдання підлітків – домовитися хто яку виконуватиме роль.

Обговорення(у колі):

- Що допомогло вашій групі побудувати піраміду і не впасти?
- Що було найскладнішим під час виконання завдання?
- Які почуття, переживання ви зазнали, коли піраміда була готова?

Вправа «Випусти ти пару»: Підліткам по черзі пропонується спробувати сказати решті учасників групи, нащо вони сердяться на них або незадоволені ними: Мені прикро, коли..., Мені не подобається, якщо... Інші, поки хтось каже, тільки слухають, не заперечуючи.

Коли коло «випуску пари» завершиться, підлітки, які не згодні із зауваженнями, можуть висловитися.

Обговорення(у колі):

- Чи важко було відкрито висунути претензії своїм одноліткам?
- Що ви відчули після цього?
- Чи готові ви змінити у собі те, що не подобається іншим у вас?

Вправа «Килим світу»: Підліткам пропонується подумати про те, як поводитися, якщо конфлікт все ж таки виник між людьми. Наголошується на символічний «килим світу», який може бути у кожної людини в середині, допомагаючи їй знімати напругу і позитивно вирішувати конфлікти та сварки.

Ведучий каже: «Цей килим сьогодні ми змайструємо спільно. Коли вам буде складно, ви можете приходити, сідати на нього та мирно вирішувати всі свої проблеми. Якщо немає можливості привести на "килим світу" свого суперника, подумки згадайте про наш "килим світу", спробуйте заспокоїтися, проявити мудрість і терпіння і правильне рішення обов'язково прийде у вашу голову». Підліткам пропонується намалювати на листку свій «килим світу» і з'єднати всі частини килима в один великий спільний килим.

Обговорення(у колі):

- Чи важко було створювати свій «килим світу»?
- Чи задоволені ви спільним «килимом світу»?
- Чи можна реально користуватися «килимом світу» в конфліктних ситуаціях?
- Чи готові ви вирішити проблеми безконфліктним шляхом?
- Чи змінюються ваші стосунки з іншими людьми після нашої групової роботи?
- Назвіть, одним словом, ваш стан після заняття.

Розроблений комплекс вправ по корекції самооцінки як чинника регуляції агресивної поведінки підлітків, допомагає формувати волюві якості характеру, розвивати самодисциплінованість, цілеспрямованість, підвищувати впевненість у собі; водночас, сприяє виробленню навичок стресостійкості, орієнтації на досягнення успіху, самоконтролю емоційних станів у складних ситуаціях.

ВИСНОВКИ РОЗДІЛУ 2

Проведено емпіричні дослідження самооцінки як чинника агресивної поведінки підлітків.

Дослідження відбулися в с. Старі Петрівці, Старопетрівській загальноосвітній школі I-III ст. у 8-А (24 учня) та у 8-Б (26 учнів) класів. За основу було взято: опитувальник міжособистісних відносин ОМВ (Fundamental Interpersonal Relations Orientation-Behaviour, FIRO-B) Вільяма Шюца (William Schutz, 1958) шкала «Включеності» (адаптація: О.О. Рукавишникова (1992)), методика діагностики показників і форм агресії А. Басса та А. Дарки (адаптація О.К. Осницького), тест на визначення самооцінки у підлітків за методикою Р.В. Овчарової.

Результати опитувальника міжособистісних відносин ОМВ (Fundamental Interpersonal Relations Orientation-Behaviour, FIRO-B) Вільяма Шюца (William Schutz, 1958) шкала «Включеності» (адаптація: О.О. Рукавишникова (1992)) такі: в 8-А класі учні під № 6 і № 18 мають схильність до агресивної поведінки і намірів до оточуючих, а в 8-Б, учні під № 4, № 11, № 25 (10% від опитаних учнів). Всі ці учні являються хлопцями. Також було підмічено середню агресивність у учнів з 8-А класу під № 2, № 13, № 21, та в класі 8-Б у учнів під № 9 та № 17 (10% від опитаних). Всі ці учні являються дівчатами.

Узагальнюючі відповіді з методики діагностики показників і форм агресії А. Басса та А. Дарки (адаптація О.К. Осницького) виявлено, що з 50 учнів індекс агресивності перевищує норму у 10 учнів. З 8-А класу це учні під № 6 і № 18, № 2, № 13, № 21, а в 8-Б учні під № 4, № 11, № 25, № 9 та № 17 (20 % від опитаних). Тобто, це ті самі учні, в яких виявлено агресивність в попередньому тесті. (див. опитувальник міжособистісних відносин Вільяма Шюца).

Висновок із теста на визначення самооцінки у підлітків за методикою Р.В. Овчарової, такий: в 8-А класі учні № 2, № 6, № 13, № 18 і № 21, а в 8-Б, учні під № 4, № 9, № 11, № 17 і № 25 мають завищену самооцінку (20% від опитаних учнів). Також виявлено занижену самооцінку у декількох учнів з класу 8-А під № 20, № 22, та 8-Б класу під № 3.

Доведено, що зазвичай причиною агресивною поведінки підлітків є завищена самооцінка, особливо в хлопчиків. Отже, взаємозв'язок між агресивною поведінкою підлітків та їх самооцінкою встановлено.

Запропонована профілактична програма, яка ґрунтується на програмі Н.О. Сакович «Ігри в тигра». Вона зарекомендувала себе як ефективний метод психологічної роботи з агресивними підлітками.

ВИСНОВОК

Вивчено самооцінку як ставлення до своїх загальних і особистих якостей. Джерела формування самооцінки — порівняння себе з іншими, оцінки інших, порівняння різних варіантів Я-образу, суб'єктивні значення різних сторін Я-образу.

Отже, теоретично досліджено, що самооцінка — це психологічне і емоційне відчуття себе, віра в себе, оцінювання особою самої себе, своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей, ставлення до своїх загальних і особистих якостей. Встановлено, що за допомогою самооцінки відбувається регулювання поведінки особистості. Вона формується на основі оцінок оточуючих, оцінки результатів своєї діяльності, а також на основі співвідношення реального та ідеального уявлень про себе. У міру формування та зміцнення самооцінки зростає здатність підлітків до утвердження та відстоювання своєї життєвої позиції.

Я-концепція індивідуалізує самооцінку, тому, що для одного є успіхом, інший сприймає як невдачу

Серед різноманітних взаємозалежних факторів, що визначають показники агресивної поведінки, можна назвати: індивідуальні фактори, психолого-виховні чинники, психосоціальні чинники, фактори особистості, соціальні фактори.

З'ясовуючи причини агресивної поведінки у підлітків, важливо враховувати не лише індивідуальну самооцінку, а й проаналізувати зв'язок між самооцінкою та зовнішніми оцінками, які дають вчителі чи однолітки. Якщо самооцінка не підтримується належним чином у зовнішніх соціальних просторах, якщо оцінка підлітком важливих людей в найближчому оточенні завжди (або переважно) нижча за його самооцінку, то ситуацію, безсумнівно, слід вважати гнітючою. Самооцінка формується і розвивається на основі реальної діяльності дитини, в тому числі її власної діяльності та співпраці з іншими, і важливу роль у цьому процесі відіграють системи виховання та навчання. Самооцінка часто є засобом психологічного захисту. Самооцінка

дорослих у багатьох аспектах реалістичніша й об'єктивніша, ніж у підлітків, що виражається у багатому життєвому досвіді, психологічному розвитку та вимогах до стабільності.

На початку статевого дозрівання більшість підлітків починають уважно оцінювати себе, порівнюючи свою зовнішність, фізичний розвиток, моторику, інтелект і соціальні навички з подібними якостями своїх однолітків та ідеальних героїв. Однією з головних характеристик людини є те, що вона усвідомлює і оцінює себе як актор. Під впливом практики у людини формується певна самооцінка і ставлення до своїх сил і здібностей і впливає з цього вимог.

Крім того, з пасивно-агресивними формами асоціюються часткові самооцінки, такі як самооцінка лідерських якостей і самооцінка свого «фізичного Я». Таким чином, протидія владі та правилам більш виражена серед підлітків, які мають високу самооцінку за свій лідерський потенціал, і серед підлітків, які цінують свою фізичну привабливість. Очевидно, що підлітковий негатив найбільше проявляється, коли ці дві часткові самооцінки «злиті» в одній людині.

Проведено емпіричні дослідження самооцінки як чинника агресивної поведінки підлітків.

Дослідження відбулися в с. Старі Петрівці, Старопетрівській загальноосвітній школі I-III ст. у 8-А (24 учня) та у 8-Б (26 учнів) класів. За основу було взято: опитувальник міжособистісних відносин OMB (Fundamental Interpersonal Relations Orientation-Behaviour, FIRO-B) Вільяма Шюца (William Schutz, 1958) шкала «Включеності» (адаптація: О.О. Рукавишникова (1992)), методика діагностики показників і форм агресії А. Басса та А. Дарки (адаптація О.К. Осницького), тест на визначення самооцінки у підлітків за методикою Р.В. Овчарової.

Результати опитувальника міжособистісних відносин OMB (Fundamental Interpersonal Relations Orientation-Behaviour, FIRO-B) Вільяма Шюца (William Schutz, 1958) шкала «Включеності» (адаптація: О.О. Рукавишникова (1992)) такі: в 8-А класі учні під № 6 і № 18 мають схильність до агресивної поведінки і

намірів до оточуючих, а в 8-Б, учні під № 4, № 11, № 25 (10% від опитаних учнів). Всі ці учні являються хлопцями. Також було підмічено середню агресивність у учнів з 8-А класу під № 2, № 13, № 21, та в класі 8-Б у учнів під № 9 та № 17 (10% від опитаних). Всі ці учні являються дівчатами.

Узагальнюючі відповіді з методики діагностики показників і форм агресії А. Басса та А. Дарки (адаптація О.К. Осницького) встановили, що з 50 учнів індекс агресивності перевищує норму у 10 учнів. З 8-А класу це учні під № 6 і № 18, № 2, № 13, № 21, а в 8-Б учні під № 4, № 11, № 25, № 9 та № 17 (20 % від опитаних). Тобто, це ті самі учні, в яких виявлено агресивність в попередньому тесті. (див. опитувальник міжособистісних відносин Вільяма Шюца).

За результатами теста на визначення самооцінки у підлітків за методикою Р.В. Овчарової встановлено: в 8-А класі учні № 2, № 6, № 13, № 18 і № 21, а в 8-Б, учні під № 4, № 9, № 11, № 17 і № 25 мають завищену самооцінку (20% від опитаних учнів). Також виявлено занижену самооцінку у декількох учнів з класу 8-А під № 20, № 22, та 8-Б класу під № 3.

В цьому дослідженні спостерігається, що зазвичай причиною агресивною поведінки підлітків є завищена самооцінка, особливо в хлопчиків. Отже, взаємозв'язок між агресивною поведінкою підлітків та їх самооцінкою встановлено.

Запропонована профілактична програма, яка ґрунтується на програмі Н.А. Сакович «Ігри в тигра». Вона зарекомендувала себе як ефективний метод психологічної роботи з агресивними підлітками.

Розроблений комплекс вправ по корекції самооцінки як чинника регуляції агресивної поведінки підлітків, допомагає формувати волюві якості характеру, розвивати самодисциплінованість, цілеспрямованість, підвищувати впевненість у собі; водночас, сприяє виробленню навичок стресостійкості, орієнтації на досягнення успіху, самоконтролю емоційних станів у складних ситуаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аверин В.А. Психология детей и подростков. Учеб.пособие. - СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 1998. - 379 с.
2. Бандура А., Уолтерс Р. Подростковая агрессия. Изучение влияния воспитания и семейных отношений. - М.: Апрель Пресс, Изд-во ЭКСМО - Пресс, 1999. - 512 с.
3. Башкатов И.Л. Притеснение: обидчики и обиженные // Социс, 2002. - №12.
4. Берковиц Л. Агрессия: причины, последствия и контроль. - СПб.: Питер, 2001.
5. Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. Словарь - справочник по психодиагностике. - СПб.: Питер Ком, 1999. - 528 с.
6. Бэрн Р., Ричардсон Д. Агрессия. - СПб.: Питер, 1999. - 352 с.
7. Бютнер К. Жить с агрессивными детьми: Пер. с нем. - М.: Педагогика, 1991. - 144 с.
8. Годфруа Ж. Что такое психология. В 2-х т. Т.1. - М.: Мир, 1996. - 496 с.
9. Дроздов А.Ю. Агрессивное поведение молодежи в контексте социальной ситуации //Социс, 2003. - № 4. - С. 95-98.
10. Зоуир А.Али Рашид. Кроскультурное изучение агрессивного поведения у подростков России и Йемена: Автореф. канд. дисс. - СПб., 1999.
11. Ковалев П.А. Возрастно-половые особенности отражения в сознании структуры собственной агрессивности и агрессивного поведения: Автореф. Канд. Дисс. - СПб., 1996.
12. Кон И.С. Психология ранней юности. - М., 1989. - 536 с
13. Корнилова Т.В., Смирнов С.Д., Григоренко Е.Л. Влияние нарушений социальной экологии /как условий жизни/ на психологические особенности подростков // Вестник Московского университета. Сер. 14. Психология. - 2002. - №1. - С. 3-16.
14. Кузнецова Л.Н. Психолого-педагогическая коррекция детской агрессивности //Начальная школа, 2001. - № 5. - С. 78-79.

15. Немировский Д.Э. Мотивы противоправных действий молодежи // Социс, 1992. - № 3.
16. Немов Р.С. Психология: Учеб. для студентов пед.вузов. В 3 кн. Кн. 1. Общие основы психологии. - М.: ВЛАДОС, 1994. - 576 с.
17. Овчарова Р.В. Справочная книга социального педагога. - М.: ТЦ «Сфера», 2001. - 480 с.
18. Особенности агрессивного поведения несовершеннолетних и основы его профилактики: методические рекомендации // Под ред. Н.В. Аликиной. - Киев, 1991.
19. Поливанова К.Н. Психологическое содержание подросткового возраста // Вопросы психологии. - 1996. - №1. - С. 20-33.
20. Психологические тесты /Под ред. А.А.Карелина: В 2 т. - М.: Владос, 2001. - Т.1. - 312 с.
21. Психология человеческой агрессии: Хрестоматия/Сост. К.В. Сельченко.- Мн.: Харвест, М.: АСТ.2001.- 656с
22. Психология формирования и развития личности. - М.: Наука, 1981. - 365с.
23. Психотерапия детей и подростков / Под ред. Х. Ремшмидта. - М., 2000.
24. Психология человека от рождения до смерти. - СПб.: Прайм - Еврознак, 2002. - 656 с.
25. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста. - СПб.: Питер, 2000.
26. Реан А.А. Агрессия в структуре поведения возбудимой и демонстративной личности //Ананьевские чтения. - СПб., 1997.
27. Реан А.А. Агрессия и агрессивность личности //Психологический журнал. - 1996. - № 5.
28. Реан А.А. Аутоагрессивный паттерн личности //Ананьевские чтения-98. - СПб., 1998.
29. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст: Проблемы становления личности. - М., 1994. - 320 с.

30. Рогов Е.Н. Настольная книга практического психолога в образовании. - М., 1995.
31. Семенюк Л.М. Психологические особенности агрессивного поведения подростков и условия его коррекции. - М., 1996.
32. Фельдштейн Д.И. Психологические особенности развития личности в подростковом возрасте // Вопросы психологии. - 1988. - № 6. - С. 12-21.
33. Флейк - Хобсон К., Робинсон Б.Е., Скин П. Мир входящему: Развитие ребенка и его отношений с окружающими. - М.: Центр общечеловеческих ценностей, 1992. - 511 с.
34. Фонтана Д. Ваш ребенок растет. - В 2 книгах. - Пер. с англ. Н.Гладышевой и С.Мурина. - М.: Новости, 1994. - 400 с.
35. Худик В.А. Психология аномального развития личности в детском и подростково-юношеском возрасте. - Киев, 1993. - 144 с.
36. Шипунова Т.В. Агрессия и насилие как элементы социокультурной реальности // Социс, 2002. - № 5. - С. 95-98.
37. Шэффер Д. Дети и подростки: психология развития. - 6-е изд. - СПб. : Питер, 2003. - 976 с.
38. Энциклопедия психологических тестов. Общение, лидерство, межличностные отношения. - М.: ООО «Издательство АСТ», 1997. - 304 с.
39. Eron LD, Walder LO, Toigo R., Lefkowitz MM Social class, parental punishment for aggression and child aggression // Child Development. 1963. - №34.
40. Lefkowitz MM, Eron LD, Walder L. O., Huesmann L. JR. Зростання до будь-якої: A longintinal study of development of aggression. NY, 1977.
41. Miller N. Теория і experimenting relating psychoanalytic displacement to stimulus-response generalization // Journal of Abnormal and Social Psychology, 1948. V. 43.

ДОДАТКИ

ДОДАТКИ

Додаток А

		8А клас																									
№ учня\№ питання	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	Всього	Ступінь агресивності	
1	1	2	6	2	1	2	1	5	6	2	1	2	2	2	1	1	1	1	5	5	5	2	2	2	2	58	не агресивний
2	3	4	3	4	3	4	3	4	3	4	3	4	4	3	3	4	3	3	3	3	4	3	3	3	3	80	середня агресивність
3	1	1	6	1	1	1	1	5	6	2	1	1	1	2	1	1	2	1	5	2	1	1	1	2	48	не агресивний	
4	1	1	6	1	1	1	1	6	6	2	1	1	1	1	2	2	2	2	6	2	2	2	1	1	1	52	не агресивний
5	1	1	6	1	1	1	1	6	6	1	1	1	1	1	1	1	1	2	5	2	2	2	2	2	2	48	не агресивний
6	5	6	2	6	5	6	5	1	2	6	5	6	6	6	6	6	6	5	1	5	5	5	5	6	116	агресивний	
7	1	2	6	2	1	1	1	5	6	1	1	1	2	2	1	1	2	1	5	2	1	1	2	2	2	50	не агресивний
8	1	2	6	2	1	2	1	5	6	2	1	1	1	1	2	2	2	1	6	2	1	2	1	1	1	52	агресивний
9	1	1	6	1	1	2	2	6	6	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	5	51	не агресивний	
10	1	2	6	2	2	1	2	5	6	2	1	1	1	1	2	2	2	1	5	2	1	2	1	2	2	53	не агресивний
11	1	1	6	2	2	1	1	5	6	1	1	1	1	2	2	2	2	1	5	1	1	1	1	2	49	не агресивний	
12	1	1	6	2	1	2	1	6	6	1	1	1	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	46	не агресивний
13	3	4	3	4	3	4	3	4	3	4	3	3	3	3	3	3	3	4	4	4	4	4	4	3	4	82	середня агресивність
14	1	2	6	1	2	2	1	5	6	1	1	2	2	2	2	1	1	2	5	1	2	1	1	2	52	не агресивний	
15	1	2	6	1	1	2	1	5	6	2	1	2	2	2	1	1	1	2	6	1	1	2	2	1	1	52	не агресивний
16	1	2	6	2	1	1	1	6	5	2	2	2	2	1	1	1	1	2	5	1	1	2	1	2	2	53	не агресивний
17	1	1	5	1	2	1	1	6	6	2	2	2	1	1	1	1	1	2	2	2	2	1	1	2	49	не агресивний	
18	5	6	2	6	5	6	5	1	2	6	5	6	5	5	6	6	6	5	2	5	6	5	6	1	113	не агресивний	
19	1	1	5	1	2	1	1	5	6	2	2	2	2	2	2	2	2	1	6	1	1	1	1	1	1	52	не агресивний
20	1	1	5	1	2	2	1	6	6	2	2	2	2	2	1	1	1	2	6	1	1	1	2	1	1	53	не агресивний
21	3	4	3	4	3	4	3	4	3	4	3	3	3	4	4	4	3	4	3	4	3	3	3	4	4	83	середня агресивність
22	1	2	6	2	2	2	1	6	6	2	2	1	1	1	1	2	2	1	5	2	1	2	1	2	2	53	не агресивний
23	1	1	6	1	1	1	1	6	6	1	1	1	1	1	1	2	2	1	5	2	2	1	2	2	2	48	не агресивний
24	1	2	6	2	2	2	1	5	6	2	1	1	1	2	2	2	2	1	5	1	2	2	1	2	2	52	не агресивний

Продовження додатка А

		8Б клас																								
1	1	2	5	2	2	1	1	6	6	2	1	1	2	2	2	2	1	6	1	1	1	2	1	51	не агресивний	
2	1	2	5	2	2	1	1	6	6	2	2	1	2	2	2	1	1	1	5	2	1	2	1	2	52	не агресивний
3	1	2	5	2	2	1	1	6	6	2	2	1	1	1	1	1	1	2	6	2	2	2	2	1	51	не агресивний
4	5	6	2	6	5	6	5	1	2	6	5	5	6	6	6	5	6	5	1	6	5	5	6	6	117	агресивний
5	1	2	5	2	2	1	1	6	6	2	2	1	2	2	2	1	1	2	6	1	1	1	2	1	52	не агресивний
6	1	2	5	2	2	1	1	6	6	2	2	1	1	1	2	2	2	1	5	2	1	1	1	2	50	не агресивний
7	1	2	5	2	2	1	1	6	6	2	2	1	1	1	1	1	1	2	5	1	1	1	2	2	48	не агресивний
8	1	2	5	2	2	1	1	6	6	2	2	1	2	2	2	2	2	2	6	2	2	2	2	1	56	не агресивний
9	3	4	3	4	3	4	3	4	3	4	3	4	3	3	3	3	4	4	4	3	3	3	3	3	81	середня агресивність
10	1	2	5	2	2	1	1	6	6	2	2	1	2	1	1	2	2	1	6	2	1	2	2	1	53	не агресивний
11	5	6	2	6	5	6	5	1	2	6	5	5	5	5	6	6	6	5	6	6	5	6	5	5	120	агресивний
12	1	2	5	2	2	1	1	6	6	1	2	1	1	1	1	2	2	1	5	2	1	1	2	2	50	не агресивний
13	1	2	5	2	2	1	1	6	6	1	1	1	1	2	2	2	2	1	6	1	1	1	1	1	50	не агресивний
14	1	2	5	2	2	1	1	5	6	1	1	1	1	1	1	1	1	2	5	2	2	2	2	2	49	не агресивний
15	1	2	5	2	2	1	2	6	5	1	1	1	2	2	2	2	1	2	5	2	1	1	1	2	52	не агресивний
16	1	2	5	2	2	1	1	5	5	1	1	1	2	2	2	2	1	2	5	1	1	1	2	2	50	не агресивний
17	3	4	3	4	3	4	3	4	3	3	3	4	3	3	3	4	3	3	4	3	3	4	3	4	81	середня агресивність
18	1	2	5	2	2	1	1	5	5	1	1	2	2	2	2	1	1	2	5	1	1	1	2	2	50	не агресивний
19	1	2	5	2	2	1	1	6	5	1	1	2	2	2	1	1	1	2	6	2	2	1	1	1	52	не агресивний
20	1	2	5	2	2	1	1	6	6	1	1	2	2	1	1	1	1	2	6	1	2	1	1	1	51	не агресивний
21	1	2	5	2	2	1	1	6	5	1	1	2	1	1	1	1	1	2	6	2	2	2	2	1	53	не агресивний
22	1	2	5	2	2	1	1	6	5	1	1	2	1	1	1	1	1	6	1	1	1	1	1	1	47	не агресивний
23	1	2	5	2	2	1	2	6	6	1	1	2	1	1	1	1	1	5	1	1	1	2	2	2	49	не агресивний
24	1	2	5	2	2	1	1	6	5	1	1	1	1	1	1	1	1	6	2	2	2	2	1	1	50	не агресивний
25	5	6	2	6	5	6	5	1	2	6	5	5	6	6	6	6	5	1	5	6	6	6	6	6	119	агресивний
26	1	2	5	2	2	2	2	6	6	1	1	1	1	2	1	1	2	1	5	2	2	2	1	2	52	не агресивний

Категорія\№	8-А клас																							
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
1	4	2	3	4	4	1	4	3	4	4	3	4	3	3	4	4	4	1	3	3	2	4	3	3
2	4	3	3	3	3	1	3	3	3	3	3	3	2	3	4	3	3	1	3	4	3	4	3	4
3	3	3	4	3	4	2	3	4	4	4	3	4	3	4	4	3	4	2	3	4	2	4	4	3
4	3	2	3	3	4	2	3	4	3	4	3	4	2	4	4	4	3	2	3	4	2	3	4	4
5	4	2	4	4	3	1	3	3	3	3	3	3	1	4	3	4	4	1	3	4	2	3	4	3
6	4	2	3	3	3	1	3	3	3	3	3	3	2	4	4	3	3	1	3	4	2	4	4	4
7	4	3	4	3	4	1	4	4	4	3	4	4	4	4	4	3	4	1	4	3	3	4	3	3
8	4	2	3	4	4	1	4	4	4	3	4	4	2	3	4	4	4	1	4	3	3	3	3	4
9	1	3	1	1	2	4	2	1	2	1	2	2	3	1	2	1	2	4	1	1	3	2	1	2
10	3	1	4	3	4	2	4	3	4	4	3	4	4	3	4	4	4	2	3	4	3	4	4	3
11	1	3	1	2	1	4	2	1	1	1	1	2	3	1	2	2	1	3	1	1	3	1	2	1
12	4	2	3	4	4	2	3	4	3	4	3	4	1	3	4	4	4	1	3	4	3	4	4	4
13	3	4	4	4	3	1	4	3	3	3	4	3	4	3	3	4	3	2	4	3	2	4	4	4
14	3	2	4	3	3	2	4	3	3	3	3	4	3	4	3	4	3	2	4	3	2	3	3	3
15	4	1	3	4	3	2	3	3	4	3	4	4	1	4	4	4	4	1	3	4	2	3	3	4
16	3	4	3	4	3	1	3	4	3	3	3	4	3	3	3	4	3	1	3	4	2	4	4	3
17	1	3	1	2	1	3	1	2	1	1	1	2	3	1	2	2	1	4	1	2	2	2	1	2
18	4	1	3	4	4	2	4	3	4	4	4	3	2	3	4	3	4	1	4	3	3	3	4	3
19	4	2	4	3	4	2	3	3	3	3	4	4	1	3	4	3	4	2	4	3	3	3	3	4
20	4	3	4	4	3	2	4	4	4	4	3	3	3	3	3	4	3	1	3	4	3	3	3	4
21	4	4	4	3	4	2	3	4	4	3	4	4	3	3	4	4	4	1	4	3	2	4	4	4
22	4	1	3	3	3	2	4	3	3	4	3	3	2	3	4	3	3	1	4	3	2	4	4	3
23	3	1	3	4	3	1	4	4	3	4	3	4	2	3	3	4	4	2	3	4	3	4	3	4
24	4	2	4	4	3	2	3	3	4	3	3	4	1	3	4	4	4	2	3	4	3	4	3	4
25	4	3	4	3	3	2	4	4	3	3	4	3	4	4	4	4	3	2	4	3	3	3	4	3
26	2	4	2	4	4	4	4	4	3	4	4	4	2	3	4	3	4	3	4	3	2	3	4	3
27	3	2	4	3	3	2	4	3	3	4	3	3	2	4	3	4	3	1	3	4	2	4	3	4
28	3	1	4	4	4	1	3	3	3	4	4	4	2	4	3	4	3	2	3	4	2	4	3	4
29	3	4	3	4	3	1	3	3	4	3	3	3	4	3	4	3	3	1	3	4	3	3	3	3
30	3	3	3	3	4	2	4	3	4	4	4	4	3	4	4	4	4	2	3	4	3	4	3	4
31	3	3	3	4	3	2	3	3	3	3	4	3	3	3	3	4	4	1	3	4	3	4	4	3
32	3	3	3	3	4	1	3	4	4	3	4	4	3	4	4	4	4	1	4	3	3	3	4	3
33	4	4	3	4	3	2	4	3	3	4	3	3	4	3	4	3	4	3	4	3	4	3	3	3
34	4	4	4	4	4	2	4	4	4	4	4	4	4	4	3	4	3	4	4	4	4	4	3	4
35	1	4	1	2	1	4	1	1	1	2	1	2	4	2	2	1	2	1	1	1	4	1	2	2
36	1	1	1	1	2	3	2	2	2	2	2	2	1	2	3	2	3	2	4	4	1	3	3	4
37	4	1	3	4	3	2	3	3	3	3	3	3	1	4	4	3	3	4	4	4	1	3	4	4
38	4	1	3	4	4	1	4	4	4	4	4	4	1	3	4	4	4	2	3	4	1	3	4	3
39	1	2	1	1	2	4	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	1	1	1	2	2	1	2	1
40	4	2	4	3	4	1	4	4	4	4	4	4	2	4	3	4	3	2	3	4	2	4	3	4

Продовження додатка Б

41	4	2	3	4	3	2	3	3	3	3	3	3	2	3	3	3	2	3	3	2	4	4	3
42	4	3	3	4	3	1	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	3	4	3	4	4	3
43	4	4	4	4	4	2	4	4	4	4	4	2	4	4	4	4	2	4	4	4	4	3	4
44	3	2	3	4	4	1	4	4	4	4	4	2	4	4	4	3	1	3	4	2	3	3	1
45	4	1	3	4	4	2	4	4	4	4	4	1	4	4	4	4	2	4	3	1	4	4	3
46	3	1	4	4	4	1	4	4	4	4	4	1	4	4	3	4	2	4	4	1	4	3	4
47	4	2	3	4	3	2	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	4	2	3	3	4
48	3	1	4	4	3	1	3	3	3	3	3	1	3	3	3	3	2	3	4	2	3	3	4
49	2	2	2	1	2	4	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2	1
50	4	3	4	4	3	1	3	3	3	3	3	1	4	3	4	4	1	4	3	3	3	4	3
51	3	4	4	3	4	1	4	4	4	4	4	2	3	4	3	4	2	4	3	4	3	3	4
52	3	3	4	4	4	2	4	4	4	4	4	4	3	3	4	3	4	1	4	3	3	3	4
53	3	1	4	3	3	2	3	3	4	3	3	2	3	4	3	3	1	3	4	2	3	3	4
54	3	2	3	3	3	2	4	3	3	3	4	3	1	3	4	3	3	1	3	4	2	3	4
55	4	3	4	3	3	1	3	4	3	3	4	3	1	4	3	4	3	2	3	4	3	3	4
56	4	4	4	4	4	1	4	3	4	4	3	4	4	3	4	3	4	2	4	3	4	3	4
57	4	3	4	4	4	2	4	4	3	4	3	4	3	4	4	3	2	3	4	3	3	4	3
58	4	2	3	3	3	2	3	3	4	3	3	3	2	3	4	3	4	1	3	3	2	3	4
59	4	1	4	3	3	1	3	3	3	3	4	3	1	4	3	4	3	1	3	3	1	3	4
60	4	2	3	3	3	1	3	4	3	4	3	3	2	3	3	4	3	1	4	3	2	4	4
61	4	3	3	4	4	1	4	3	4	3	4	4	2	3	4	3	4	2	4	4	3	4	4
62	3	2	3	3	3	2	4	3	4	3	4	3	3	4	4	3	3	2	3	4	2	3	4
63	4	1	4	3	4	2	3	4	3	4	3	4	1	3	4	3	4	1	4	4	1	4	4
64	3	2	4	4	3	1	4	4	3	4	3	4	2	3	4	3	4	2	4	3	2	4	4
65	1	3	1	2	1	3	2	1	2	1	2	1	4	2	1	2	1	1	1	2	1	1	2
66	1	2	1	1	2	4	1	1	2	2	1	2	2	1	2	1	2	1	2	1	2	2	1
67	4	1	3	4	3	1	4	3	4	3	3	3	2	4	3	4	4	4	4	3	1	4	4
68	3	2	3	3	4	2	3	4	3	4	4	4	2	3	3	4	3	3	3	4	2	3	4
69	2	3	1	1	2	4	1	2	1	2	1	1	3	1	2	2	2	2	2	1	3	1	2
70	2	4	2	1	2	3	2	2	2	1	1	1	4	1	2	1	1	2	1	2	4	1	2
71	4	4	3	4	4	1	4	3	4	3	4	4	4	3	4	3	4	1	4	3	4	4	3
72	3	3	4	4	4	2	4	4	4	4	4	4	3	3	4	3	4	3	4	3	3	4	4
73	4	4	3	4	4	1	4	4	4	4	3	4	4	4	4	4	4	4	4	3	3	3	3
74	1	3	2	1	2	4	2	2	1	2	2	2	3	2	2	3	2	1	2	1	3	1	2
75	2	2	1	1	1	3	2	2	2	1	1	1	2	1	1	1	2	2	2	1	2	1	1

41	4	4	2	1	4	4	4	4	3	3	1	3	4	3	3	3	3	3	4	3	3	3	3	1	4		
42	4	4	3	2	4	4	4	4	3	3	1	3	3	3	4	3	3	3	4	3	3	3	3	2	3		
43	3	3	4	1	4	4	3	4	2	3	1	3	3	3	4	3	3	3	4	3	3	3	3	2	3		
44	4	4	4	2	4	4	4	4	2	3	1	3	4	4	3	3	2	3	3	4	3	3	3	2	4		
45	2	2	1	1	2	2	2	1	2	2	2	2	2	1	2	1	2	1	1	1	2	1	1	1	1		
46	4	3	3	2	4	4	4	4	3	3	2	4	4	4	3	4	2	3	3	3	3	4	4	3	1	4	
47	3	4	3	1	3	3	4	4	3	3	2	3	4	3	4	3	2	3	3	3	3	3	4	4	2	3	
48	4	4	3	2	4	4	4	4	3	3	1	3	3	3	3	4	3	3	3	3	3	3	3	4	1	3	
49	1	1	2	3	1	1	1	1	3	2	4	2	2	2	2	1	3	1	1	1	1	1	1	2	3	1	
50	4	3	3	2	3	3	3	4	2	3	1	4	3	4	4	3	2	3	3	3	4	3	3	4	1	3	
51	3	4	4	2	3	3	3	4	2	3	1	3	3	3	4	3	2	3	3	4	3	3	4	3	1	3	
52	3	3	4	1	3	3	3	4	2	3	2	4	4	4	3	4	2	3	4	4	4	4	4	3	1	3	
53	3	4	4	1	3	3	3	4	3	3	2	3	4	4	3	4	2	3	3	3	4	4	4	4	1	4	
54	4	3	3	1	4	4	3	4	3	3	1	4	4	4	4	3	3	3	4	3	3	4	3	3	2	3	
55	3	4	4	2	3	3	3	4	2	3	2	3	3	3	3	4	2	4	4	4	3	4	4	4	1	4	
56	4	4	3	2	3	3	3	4	3	3	1	4	3	4	4	3	2	3	3	3	3	4	3	3	1	4	
57	3	4	4	1	3	3	3	4	2	3	2	4	4	4	4	3	2	3	3	4	3	3	4	3	2	3	
58	4	4	3	1	4	4	4	4	2	3	2	4	4	4	4	3	2	3	4	3	3	4	3	3	2	3	
59	4	3	4	2	4	4	4	4	2	3	1	4	3	3	4	4	3	4	3	3	3	4	4	3	2	3	
60	4	3	4	2	4	4	4	4	3	3	1	4	4	3	3	4	3	3	3	4	3	4	4	4	1	4	
61	4	4	4	2	4	4	4	4	3	3	1	3	3	3	3	3	3	3	4	4	4	3	4	3	2	3	
62	3	3	3	1	4	4	3	4	2	3	2	3	4	3	4	4	2	3	3	4	3	4	3	4	1	3	
63	4	4	4	1	4	4	4	4	2	3	2	4	4	3	4	4	2	4	4	3	3	3	4	3	2	4	
64	3	4	3	2	3	3	3	4	3	3	1	3	3	3	3	4	2	3	4	3	4	3	4	4	2	3	
65	1	1	1	1	2	2	2	4	2	2	2	2	2	2	1	2	1	2	1	2	2	2	2	1	1	4	1
66	2	2	2	3	2	2	1	1	3	2	4	2	1	2	2	1	3	1	1	1	1	2	2	2	3	1	
67	4	3	4	2	4	4	4	4	2	3	2	3	3	4	3	4	2	3	4	4	4	4	4	3	1	3	
68	3	3	3	1	3	3	3	4	2	3	2	4	4	4	4	4	2	3	4	4	3	4	3	4	1	4	
69	1	2	1	3	1	1	2	4	2	2	4	2	2	1	2	1	2	1	2	2	2	2	2	1	2	3	1
70	2	1	1	4	2	2	2	4	3	2	3	2	1	1	1	2	3	2	1	1	2	1	2	1	3	2	
71	4	3	3	2	4	4	4	4	3	3	1	4	4	3	3	4	3	4	3	3	3	3	3	3	2	4	
72	3	4	4	1	3	3	3	4	3	3	1	3	4	3	4	3	3	3	4	4	4	4	4	4	2	4	
73	3	3	4	2	4	4	4	4	3	3	1	3	3	3	4	3	3	3	4	4	4	3	4	3	1	3	
74	1	2	1	3	1	1	1	1	2	2	4	1	2	1	2	1	4	2	2	1	2	2	2	4	2	2	
75	1	2	1	4	2	2	1	1	3	2	3	2	1	1	2	1	3	1	1	1	2	2	2	2	3	2	

Ітання\№	8-А клас																							
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
1	4	2	3	4	4	1	4	3	4	4	3	4	3	3	4	4	4	1	3	3	2	4	3	3
2	4	3	3	3	3	1	3	3	3	3	3	3	2	3	4	3	3	1	3	4	3	4	3	4
3	3	3	4	3	4	2	3	4	4	4	3	4	3	4	4	3	4	2	3	4	2	4	4	3
4	3	2	3	3	4	2	3	4	3	4	3	4	2	4	4	4	3	2	3	4	2	3	4	4
5	4	2	4	4	3	1	3	3	3	3	3	3	1	4	3	4	4	1	3	4	2	3	4	3
6	4	2	3	3	3	1	3	3	3	3	3	3	2	4	4	3	3	1	3	4	2	4	4	4
7	4	3	4	3	4	1	4	4	4	3	4	4	4	4	4	3	4	1	4	3	3	4	3	3
8	4	2	3	4	4	1	4	4	4	3	4	4	2	3	4	4	4	1	4	3	3	3	3	4
9	1	3	1	1	2	4	2	1	2	1	2	2	3	1	2	1	2	4	1	1	3	2	1	2
10	3	1	4	3	4	2	4	3	4	4	3	4	4	3	4	4	4	2	3	4	3	4	4	3
11	1	3	1	2	1	4	2	1	1	1	1	2	3	1	2	2	1	3	1	1	3	1	2	1
12	4	2	3	4	4	2	3	4	3	4	3	4	1	3	4	4	4	1	3	4	3	4	4	4
13	3	4	4	4	3	1	4	3	3	3	4	3	4	3	3	4	3	2	4	3	2	4	4	4
14	3	2	4	3	3	2	4	3	3	3	3	4	3	4	3	4	3	2	4	3	2	3	3	3
15	4	1	3	4	3	2	3	3	4	3	4	4	1	4	4	4	4	1	3	4	2	3	3	4
16	3	4	3	4	3	1	3	4	3	3	3	4	3	3	3	4	3	1	3	4	2	4	4	3
17	1	3	1	2	1	3	1	2	1	1	1	2	3	1	2	2	1	4	1	2	2	2	1	2
18	4	1	3	4	4	2	4	3	4	4	4	3	2	3	4	3	4	1	4	3	3	3	4	3
19	4	2	4	3	4	2	3	3	3	3	4	4	1	3	4	3	4	2	4	3	3	3	3	4
20	4	3	4	4	3	2	4	4	4	4	3	3	3	3	3	4	3	1	3	4	3	3	3	4
21	4	4	4	3	4	2	3	4	4	3	4	4	3	3	4	4	4	1	4	3	2	4	4	4
22	4	1	3	3	3	2	4	3	3	4	3	3	2	3	4	3	3	1	4	3	2	4	4	3
23	3	1	3	4	3	1	4	4	3	4	3	4	2	3	3	4	4	2	3	4	3	4	3	4
24	4	2	4	4	3	2	3	3	4	3	3	4	1	3	4	4	4	2	3	4	3	4	3	4
25	4	3	4	3	3	2	4	4	3	3	4	3	4	4	4	4	3	2	4	3	3	3	4	3
26	2	4	2	4	4	4	4	4	3	4	4	4	2	3	4	3	4	3	4	3	2	3	4	3
27	3	2	4	3	3	2	4	3	3	4	3	3	2	4	3	4	3	1	3	4	2	4	3	4
28	3	1	4	4	4	1	3	3	3	4	4	4	2	4	3	4	3	2	3	4	2	4	3	4
29	3	4	3	4	3	1	3	3	4	3	3	3	4	3	4	3	3	1	3	4	3	3	3	3
30	3	3	3	3	4	2	4	3	4	4	4	4	3	4	4	4	4	2	3	4	3	4	3	4
31	3	3	3	4	3	2	3	3	3	3	4	3	3	3	3	4	4	1	3	4	3	4	4	3
32	3	3	3	3	4	1	3	4	4	3	4	4	3	4	4	4	4	1	4	3	3	3	4	3
33	4	4	3	4	3	2	4	3	3	4	3	3	4	3	4	3	4	3	4	3	4	3	3	3
34	4	4	4	4	4	2	4	4	4	4	4	4	4	4	3	4	3	4	4	4	4	4	3	4
35	1	4	1	2	1	4	1	1	1	2	1	2	4	2	2	1	2	1	1	1	4	1	2	2
36	1	1	1	1	2	3	2	2	2	2	2	2	1	2	3	2	3	2	4	4	1	3	3	4
37	4	1	3	4	3	2	3	3	3	3	3	3	1	4	4	3	3	4	4	4	1	3	4	4
38	4	1	3	4	4	1	4	4	4	4	4	4	1	3	4	4	4	2	3	4	1	3	4	3
39	1	2	1	1	2	4	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	1	1	1	2	2	1	2	1
40	4	2	4	3	4	1	4	4	4	4	4	4	2	4	3	4	3	2	3	4	2	4	3	4

41	4	2	3	4	3	2	3	3	3	3	3	3	2	3	3	3	2	3	3	2	4	4	3		
42	4	3	3	4	3	1	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	3	4	3	4	4	3		
43	4	4	4	4	4	2	4	4	4	4	4	2	4	4	4	4	2	4	4	4	4	3	4		
44	3	2	3	4	4	1	4	4	4	4	4	2	4	4	4	3	1	3	4	2	3	3	1		
45	4	1	3	4	4	2	4	4	4	4	4	4	1	4	4	4	4	2	4	3	1	4	4	3	
46	3	1	4	4	4	1	4	4	4	4	4	4	1	4	4	3	4	2	4	4	1	4	3	4	
47	4	2	3	4	3	2	3	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	4	2	3	3	4	
48	3	1	4	4	3	1	3	3	3	3	3	3	1	3	3	3	3	2	3	4	2	3	3	4	
49	2	2	2	1	2	4	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2	1	
50	4	3	4	4	3	1	3	3	3	3	3	3	1	4	3	4	4	1	4	3	3	3	4	3	
51	3	4	4	3	4	1	4	4	4	4	4	4	2	3	4	3	4	2	4	3	4	3	3	4	
52	3	3	4	4	4	2	4	4	4	4	4	4	3	3	4	3	4	1	4	3	3	3	3	4	
53	3	1	4	3	3	2	3	3	4	3	3	3	2	3	4	3	3	1	3	4	2	3	3	4	
54	3	2	3	3	3	2	4	3	3	3	4	3	1	3	4	3	3	1	3	4	2	3	3	4	
55	4	3	4	3	3	1	3	4	3	3	4	3	1	4	3	4	3	2	3	4	3	3	3	4	
56	4	4	4	4	4	1	4	3	4	4	3	4	4	3	4	3	4	2	4	3	4	3	4	3	
57	4	3	4	4	4	2	4	4	3	4	3	4	3	4	4	4	3	2	3	4	3	3	4	3	
58	4	2	3	3	3	2	3	3	4	3	3	3	2	3	4	3	4	1	3	3	2	3	3	4	
59	4	1	4	3	3	1	3	3	3	3	4	3	1	4	3	4	3	1	3	3	1	3	4	3	
60	4	2	3	3	3	1	3	4	3	4	3	3	2	3	3	4	3	1	4	3	2	4	3	4	
61	4	3	3	4	4	1	4	3	4	3	4	4	2	3	4	3	4	2	4	4	3	4	3	4	
62	3	2	3	3	3	2	4	3	4	3	4	3	3	4	4	3	3	2	3	4	2	3	3	4	
63	4	1	4	3	4	2	3	4	3	4	3	4	1	3	4	3	4	1	4	4	1	4	3	4	
64	3	2	4	4	3	1	4	4	3	4	3	4	2	3	4	3	4	2	4	3	2	4	4	3	
65	1	3	1	2	1	3	2	1	2	1	2	1	4	2	1	2	1	1	1	2	1	1	1	2	
66	1	2	1	1	2	4	1	1	2	2	1	2	2	1	2	1	2	1	2	1	2	2	2	1	
67	4	1	3	4	3	1	4	3	4	3	3	3	2	4	3	4	4	4	4	4	3	1	4	4	3
68	3	2	3	3	4	2	3	4	3	4	4	4	2	3	3	4	3	3	3	4	2	3	3	4	
69	2	3	1	1	2	4	1	2	1	2	1	1	3	1	2	2	2	2	2	2	1	3	1	2	1
70	2	4	2	1	2	3	2	2	2	1	1	1	4	1	2	1	1	2	1	2	4	1	2	1	
71	4	4	3	4	4	1	4	3	4	3	4	4	4	3	4	3	4	1	4	3	4	4	3	2	
72	3	3	4	4	4	2	4	4	4	4	4	4	3	3	4	3	4	3	4	3	3	4	4	1	
73	4	4	3	4	4	1	4	4	4	4	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	3	3	3	3	
74	1	3	2	1	2	4	2	2	1	2	2	2	3	2	2	3	2	1	2	1	3	1	1	2	
75	2	2	1	1	1	3	2	2	2	1	1	1	2	1	1	1	2	2	2	2	1	2	1	1	

41	4	4	2	1	4	4	4	3	3	1	3	4	3	3	3	3	3	4	3	3	3	1	4
42	4	4	3	2	4	4	4	3	3	1	3	3	3	4	3	3	3	4	3	3	3	2	3
43	3	3	4	1	4	4	3	4	2	3	1	3	3	4	3	3	3	4	3	3	3	2	3
44	4	4	4	2	4	4	4	2	3	1	3	4	4	3	3	2	3	3	4	3	3	2	4
45	2	2	1	1	2	2	2	1	2	2	2	2	1	2	1	2	1	1	1	2	1	1	1
46	4	3	3	2	4	4	4	3	3	2	4	4	4	3	4	2	3	3	3	3	4	4	3
47	3	4	3	1	3	3	4	4	3	3	2	3	4	3	4	3	2	3	3	3	3	4	2
48	4	4	3	2	4	4	4	3	3	1	3	3	3	3	4	3	3	3	3	3	3	4	1
49	1	1	2	3	1	1	1	1	3	2	4	2	2	2	2	1	3	1	1	1	1	1	2
50	4	3	3	2	3	3	3	4	2	3	1	4	3	4	4	3	2	3	3	3	4	3	1
51	3	4	4	2	3	3	3	4	2	3	1	3	3	3	4	3	2	3	3	4	3	3	1
52	3	3	4	1	3	3	3	4	2	3	2	4	4	4	3	4	2	3	4	4	4	3	1
53	3	4	4	1	3	3	3	4	3	3	2	3	4	4	3	4	2	3	3	3	4	4	1
54	4	3	3	1	4	4	3	4	3	3	1	4	4	4	4	3	3	3	4	3	3	4	2
55	3	4	4	2	3	3	3	4	2	3	2	3	3	3	3	4	2	4	4	4	3	4	1
56	4	4	3	2	3	3	3	4	3	3	1	4	3	4	4	3	2	3	3	3	3	4	1
57	3	4	4	1	3	3	3	4	2	3	2	4	4	4	4	3	2	3	3	4	3	3	2
58	4	4	3	1	4	4	4	4	2	3	2	4	4	4	4	3	2	3	4	3	3	4	2
59	4	3	4	2	4	4	4	4	2	3	1	4	3	3	4	4	3	4	3	3	4	3	2
60	4	3	4	2	4	4	4	4	3	3	1	4	4	3	3	4	3	3	3	4	3	4	1
61	4	4	4	2	4	4	4	4	3	3	1	3	3	3	3	3	3	3	4	4	4	3	2
62	3	3	3	1	4	4	3	4	2	3	2	3	4	3	4	4	2	3	3	4	3	4	1
63	4	4	4	1	4	4	4	4	2	3	2	4	4	3	4	4	2	4	4	3	3	4	2
64	3	4	3	2	3	3	3	4	3	3	1	3	3	3	3	4	2	3	4	3	4	4	2
65	1	1	1	1	2	2	2	4	2	2	2	2	2	1	2	1	2	1	2	2	2	1	4
66	2	2	2	3	2	2	1	1	3	2	4	2	1	2	2	1	3	1	1	1	1	2	1
67	4	3	4	2	4	4	4	4	2	3	2	3	3	4	3	4	2	3	4	4	4	3	1
68	3	3	3	1	3	3	3	4	2	3	2	4	4	4	4	4	2	3	4	4	3	4	1
69	1	2	1	3	1	1	2	4	2	2	4	2	2	1	2	1	2	1	2	2	2	1	2
70	2	1	1	4	2	2	2	4	3	2	3	2	1	1	1	2	3	2	1	1	2	1	2
71	4	3	3	2	4	4	4	4	3	3	1	4	4	3	3	4	3	4	3	3	3	3	2
72	3	4	4	1	3	3	3	4	3	3	1	3	4	3	4	3	3	3	4	4	4	4	2
73	3	3	4	2	4	4	4	4	3	3	1	3	3	3	4	3	3	3	4	4	4	3	1
74	1	2	1	3	1	1	1	1	2	2	4	1	2	1	2	1	4	2	2	1	2	2	2
75	1	2	1	4	2	2	1	1	3	2	3	2	1	1	2	1	3	1	1	1	2	2	2

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
1	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
9	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+
17	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+
25	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
33	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
41	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
48	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
55	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
62	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
68	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
2	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
10	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
18	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
26	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
34	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
42	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
49	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
56	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
63	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
3	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
11	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+
19	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
27	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
35	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+
43	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
50	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
57	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
64	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
69	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+
72	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
4	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
12	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
20	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
28	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
36	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	-	-	+	-	-	-
5	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
13	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
21	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
29	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
37	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-

Продовження додатка Д

44	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	+
51	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
58	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
6	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
14	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
22	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
30	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
38	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
45	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
52	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
59	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
65	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
70	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+
7	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
15	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
23	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
31	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
39	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
46	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
53	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
60	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
66	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
71	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+
73	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
74	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+
75	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
8	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
16	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
24	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
32	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
40	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
47	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
54	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
61	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
67	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
1	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
9	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+
17	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+
25	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
33	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
41	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
48	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
55	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
62	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
68	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
ВСЬОГО	0	7	0	0	0	10	0	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0	8	0	0	5	0	0	0
2	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
10	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
18	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
26	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
34	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
42	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
49	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
56	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
63	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
ВСЬОГО	0	4	0	1	1	9	1	1	1	1	1	1	3	1	1	1	1	7	1	1	1	1	1	1
3	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
11	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+
19	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
27	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
35	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+
43	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
50	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
57	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
64	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
69	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+
72	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
ВСЬОГО	0	6	0	0	0	11	0	0	0	0	0	0	8	0	0	0	0	8	0	0	5	0	0	1
4	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
12	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
20	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
28	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
36	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	-	+	+	-	-	-
ВСЬОГО	0	3	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	3	0	1	0	1	4	1	1	2	1	1	1

Продовження додатка Е

5	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-	-		
13	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-	-		
21	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-	-		
29	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-		
37	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-	-		
44	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-	+		
51	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-		
58	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-	-		
ВСЬОГО	0	4	0	0	0	8	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	7	0	0	6	0	0	1
6	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-		
14	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-	-		
22	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-		
30	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-		
38	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-		
45	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-		
52	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-		
59	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-		
65	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
70	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+
ВСЬОГО	0	8	0	0	0	10	0	0	0	0	0	0	7	0	0	0	0	0	8	0	0	7	0	0	0
7	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-		
15	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-		
23	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-		
31	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-		
39	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
46	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-		
53	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-		
60	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-		
66	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
71	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+		
73	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
74	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+
75	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
ВСЬОГО	0	6	0	0	0	13	0	0	0	0	0	0	6	0	0	1	0	0	8	0	0	5	0	0	1
8	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-		
16	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-		
24	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-		
32	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-		
40	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-		
47	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-		
54	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-		
61	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-		
67	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-		
ВСЬОГО	0	6	0	0	0	9	0	0	0	0	0	0	7	0	0	0	0	7	0	0	5	0	0	0	

Додаток Ж

АГРЕСИВНІСТЬ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24		
ІНА АГРЕСІЯ (К=	0	59	0	0	0	106	0	0	0	0	0	0	59,67	0	0	2,67	0	81	0	0	57,67	0	0	7		
ВОРОЖІТЬ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24		
	0	71	0	0	0	104,5	0	0	0	0	0	0	74,5	0	0	0	0	80	0	0	61	0	0	4,5		
АГРЕСИВНІСТЬ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
	0	0	3,67	106	0	0	0	0	52	0	106	0	0	0	0	0	65	0	0	0	0	0	0	0	106	0
ВОРОЖІТЬ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
	5,5	5,5	5,5	99	5,5	5,5	5,5	21	70	5,5	99	5,5	5,5	5,5	5,5	5,5	69	5,5	5,5	5,5	5,5	5,5	5,5	5,5	104,5	5,5

Іня\№ питання	8А клас																Всього	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16		
1	2	0	2	1	2	1	2	1	0	0	0	0	2	0	0	0	13	середній
2	2	2	2	1	2	2	1	1	2	1	2	2	2	2	0	1	25	високий
3	2	0	2	0	0	2	2	0	2	0	0	2	2	2	0	0	16	середній
4	0	0	2	0	2	2	2	2	2	0	0	0	0	2	2	2	18	середній
5	2	2	0	0	0	2	2	2	0	0	0	2	2	2	2	0	18	середній
6	2	2	2	2	2	2	1	1	2	1	1	2	1	2	1	2	26	високий
7	0	0	0	2	2	2	2	0	0	0	0	2	2	2	0	0	14	середній
8	2	0	0	2	0	0	2	2	2	0	0	2	2	0	2	0	16	середній
9	0	0	0	0	2	2	2	2	0	0	0	0	2	2	2	2	16	середній
10	1	2	2	1	2	2	0	0	0	0	2	1	0	1	2	0	16	середній
11	1	1	1	2	2	0	0	2	2	1	1	1	1	1	1	2	19	середній
12	2	0	2	0	2	0	2	0	2	0	0	2	2	0	0	0	14	середній
13	2	2	2	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	1	1	2	25	високий
14	0	0	0	2	2	2	0	2	2	2	0	0	2	2	0	0	16	середній
15	1	1	1	1	0	0	0	0	2	2	2	2	0	0	0	2	14	середній
16	0	1	0	1	0	1	2	2	2	2	1	0	0	2	0	2	16	середній
17	0	1	2	2	1	0	2	2	1	1	0	1	0	1	2	0	16	середній
18	1	2	1	2	2	2	2	1	2	2	1	2	1	2	1	1	25	високий
19	2	2	2	2	2	0	2	0	0	0	0	1	1	0	1	1	16	середній
20	1	1	1	1	2	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10	низький
21	1	1	2	1	1	2	2	2	2	2	2	1	2	2	1	1	25	високий
22	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	низький
23	1	2	1	1	1	1	2	1	0	0	0	0	2	1	1	0	14	середній
24	2	1	1	1	2	1	1	2	2	2	1	0	0	0	0	0	16	середній

8Б																		
1	2	2	0	0	0	2	2	0	0	0	2	2	2	2	0	0	16	середній
2	1	2	1	2	1	2	1	0	0	0	2	0	0	2	2	2	18	середній
3	0	0	0	0	1	2	2	0	0	1	1	0	2	0	0	0	9	низький
4	1	2	1	2	1	2	2	2	2	1	2	2	1	2	2	2	27	високий
5	2	2	0	0	2	2	0	0	2	2	0	0	2	2	0	0	16	середній
6	1	1	1	1	0	2	2	0	0	2	2	0	0	2	2	1	17	середній
7	0	0	2	2	0	0	2	2	0	0	2	2	0	0	2	2	16	середній
8	1	0	0	0	2	2	2	2	2	2	2	0	0	0	0	1	18	середній
9	1	2	1	2	2	2	2	2	1	2	1	0	1	2	1	2	24	високий
10	2	1	0	2	2	1	1	2	1	0	0	0	2	0	0	2	16	середній
11	2	2	2	1	1	1	2	2	2	2	1	1	1	2	2	2	26	високий
12	1	0	1	0	2	2	2	0	0	1	2	2	1	1	1	0	16	середній
13	2	1	1	2	1	2	1	2	2	1	0	2	1	1	2	0	21	середній
14	0	0	2	1	1	1	2	2	0	0	1	2	0	0	1	2	15	середній
15	1	2	2	2	1	0	0	0	2	0	0	0	1	2	1	0	14	середній
16	0	2	2	2	2	2	2	2	2	2	0	0	0	0	0	0	18	середній
17	2	2	1	2	1	2	1	2	2	2	2	2	2	2	0	1	26	високий
18	0	2	2	2	0	0	0	2	2	2	0	0	0	2	0	2	16	середній
19	1	2	2	1	1	1	1	1	2	0	0	0	2	2	2	0	18	середній
20	0	0	0	2	2	2	1	1	1	1	0	2	2	2	0	2	18	середній
21	1	2	2	2	2	2	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	14	середній
22	0	2	0	0	0	0	2	2	2	2	2	1	0	1	0	1	15	середній
23	2	2	1	2	1	2	1	0	0	2	0	0	2	1	1	1	18	середній
24	1	0	0	0	2	1	2	1	2	1	0	1	2	1	2	2	18	середній
25	2	2	2	2	2	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	29	високий
26	1	2	1	0	0	0	2	2	2	2	0	0	0	0	0	0	12	середній